ЩО ЗАДУМАВ ГОЛОВАНЬ

Одного жаркого літнього дня учні Непитайлівської школи Невідомого району — Головань і Рукань — приїхали до Києва на екскурсію. Вони найкраще вчилися, і зрозуміло, що саме їх, а не кого іншого преміювали путівками до столиці.

Вставши з електрички, хлопці попрямували до виходу в місто. Спустилися в тунель, пройшли попід ко-ліями, на яких стояли пасажирські поїзди, і вийшли на привокзальний майдан. А на тому майдані таке творить-ся! Люду видимо-невидимо. Фуркають машини, вистукують колесами трамваї, м’яко, неначе крадучись, під’їж-джають тролейбуси. І все підхоплюють людей і везуть у місто. А людей не меншає. Плавом пливуть вони з поїздів.

Хлопці, не розбираючи дороги, подалися на майдан. А посередині, якраз на проїжджій частині, стали, роздивляються.

— Ох і машин! — захоплено вигукнув Головань.

— Угу, — буркнув Рукань.

Вони й не помітили, як позаду них збилися машини.

Спочатку зупинилася "Волга", щоб не наїхати на роззяв, потім "Жигули", а за ними й "Москвичи" та "Запорожци".

— То що, шукатимемо нашу екскурсійну базу чи поблукаємо по місту? — спитав Головань.

— Краще поблукаємо, — запропонував Рукань.

У цей час до гурту автомашин підкотив ще й тролейбус.

Фари його, як великі очі, сердито спалахнули проти сонця.

Ш-ш-ш-ш — зашипіло щось у тролейбусі. "Чого стоїш-ш?" — неначе запитував вагон. Це водій випускав стиснене повітря, сигналив хлопцям.

Та вони нічого не чули. І коли б не сюрчок міліціонера, хтозна-скільки затримували б рух.

Сюрчок пролунав погрозливо. Друзі оглянулися й аж присіли — позаду них машин видимо-невидимо. Що тут робити? Так і в халепу можна вскочити! Затримають як порушників порядку та ще й додому відправ-лять. А дома сорому не обберешся.

Недалечко пропливав потік людей, і хлопці, не роздумуючи, шаснули між пішоходів. Ще хвилина, і вони опинилися біля привокзальної станції метро. Тепер їм уже не страшні були сюрчки міліціонера, що лунали десь позаду.

Ескалатором вони спустились униз, а там сіли у вагон підземної електрички. Двері щільно зсунулися, і поїзд рушив.

— Ех ти, роззява! — обернувся Головань до товариша. — Став посеред майдану і гав ловить!

— А ти?

Голованеві нічого було заперечити, і він заговорив про інше:

— А знаєш що, давай чкурнемо на Виставку передового досвіду!

— Давай.

— Там є одна дуже цікава штука. Я читав у журналі.

— Одна? — засміявся Рукань. — Там багато чого цікавого…

На станції "Хрещатик" вони встали, ескалатор виніс хлопців на поверхню. Розпитались, як утрапити до Виставки, сіли в тролейбус і поїхали. Головань усю дорогу дивився у вікно і все намагався рахувати поверхи високих будинків, а Рукань пробував читати вивіски. Незчулися, коли й до Виставки докотили. Тут уже гав не ловили.

Головань повагом підійшов до чергової і чемно спитав:

— Скажіть, будь ласка, в якому павільйоні кібернетична черепаха?

Жінка показала, і друзі подалися.

…На низенькому столику з невисоким бортиком, обтягнутому матерією, рухається на трьох коліщатках невеликий пристрій, більше схожий на праску, аніж на черепаху. Крізь прозорі плексигласові стінки видно вся-кі котушки, моторчик. Підкотилась черепаха до бортика. Далі їхати нікуди, і вона дає задній хід. Повертається і їде в іншому напрямку — де вільно. Та ось дівчина-лаборантка перегородила їй дорогу указкою, і тієї ж миті, коли черепаха тицьнулася в перепону, засвистіла. Повторила це кілька разів — двічі або тричі. Потім уже не ставила перепон, а лише свистіла. І тепер черепаха тільки-но зачує свисток — одразу зупиниться, постоїть на-шорошено, неначе щось обмірковуючи, а потім обережно рушає далі. У неї виробився умовний рефлекс.

Довгенько кружляла черепаха по столу, і наші хлопці не зводили з неї очей. Нарешті повернула до бор-тика, на якому вилискувала металева стрічка, уперлася в неї буфером і заклякла.

— Заряджається, — пояснила дівчина-лаборантка. — Туди підведено струм, і вона сама стає на заряд-ку…

Рукань тільки потилицю чухав з того дива, а Головань не зводив очей з черепахи.

— Чи це не Тортіла часом? — пожартував Рукань.

Його товариш наче прокинувся зі сну:

— Тортіла, кажеш? Яка Тортіла?

— Аз казки про Буратіно. Хіба забув? Це ж вона дістала з дна озера золотого ключика й дала його де-рев’яному хлопчикові. Добра була черепаха.

— Тортіла… Тортіла… — бубонів Головань. — Це, брат, електроніка… І дерев’яний хлопчик, значить…

Більше він не сказав ні слова. Тільки замислився чогось.

— Чого це ти все мовчиш? Чи тобі заціпило? — спитав Рукань, коли вони виходили з Виставки.

Головань не відповів нічого: він щось обмірковував і просто не почув запитання.

РОБОТ ЗАГОВОРИВ

З Києва до своєї рідної Непитайлівки хлопці повернулися навантажені найрізноманітнішим електро— і радіоначинням. Маленькі акумулятори, котушки, всякі там електромоторчики, трансформатори, лампочки, на-півпровідники, транзистори… Та хіба все перелічиш?

Хлопцям допомогли київські піонери. Як тільки Головань і Рукань розповіли в Палаці піонерів про свій задум, юні київські радисти й електротехніки поділилися з ними всім, що мали.

Голованева хата перетворилась на майстерню. Хлопцям, правда, дуже заважав малий Головань — Анд-рійко. Він скрізь тицяв свого цікавого носа, а руки йому аж свербіли — не могли втриматись, щоб не поцупити якусь деталь. Старший брат погрожував Андрійкові наскубти вуха, але той не боявся. Цілими днями товкся біля винахідників.

— Найперше нам треба зробити дерев’яний тулуб, — сказав Головань, малюючи на аркуші паперу хлоп-чика. — А тоді вже монтуватимемо все інше. Наш робот буде як живий! Він говоритиме, бачитиме і чутиме...

— Ну аякже! — підтримав Рукань.

Так он воно що! Хлопці задумали зробити електронного робота! Це кібернетична черепаха навела Голо-ваня на таку думку. А й справді, чому б не спробувати? Хлопці добре знають фізику, математику, люблять майструвати. Сконструювали вже вітряну електростанцію, склали телевізора... Тепер і в Голованя, і в Руканя елек-трифіковані не тільки хати, а навіть голубники. Звичайно, електронний робот це не телевізор, його куди важче зробити. Але спробувати можна.

— З чого ж ми витешемо тулуб? — спитав Головань.

— А знаєш, — почухав потилицю Рукань, — у нас у повітці лежить добряча дубова дошка... Дідусь при-ховав на тряму. Труну збирається робити...

— Отаке! — здивувався Головань. —Такий міцний дід... Рано ще йому про смерть думати.

— Та я теж так гадаю.

І хлопці, бажаючи дідові прожити ще хоч сотню літ, крадькома витягли дошку і того ж вечора любенько розпиляли її на шматки. А потім взялися за рубанки, свердельця, струганки... Тільки стружки та тирса летіли.

Дерев’яне "тіло" змайстрували за кілька днів і навіть без труднощів. Та ще й подбали, щоб робот ні вог-ню, ні води не боявся. Дістали вогнетривкого розчину і просочили ним кожну цурочку, кожну дощечку. А дета-лі припасували так, щоб жодна крапля води не могла потрапити всередину.

Ось тільки з механізмами довелось довгенько поморочитись. Та й електронної схеми ніяк не могли нала-годити. В голові дерев’яного чоловічка хлопці розмістили електронну апаратуру, а в животі — батарею акуму-ляторів; та ще прилаштували й сонячну, тобто таку, що заряджається від сонячного проміння. Це про всяк ви-падок. Батареї мали живити увесь складний організм робота.

Все ніби передбачили, а дерев’яний чоловічок не оживав. Стояв, прихилений до стіни, втупивши у хлоп-ців свої невидющі очі-фотоелементи та наставивши глухі вуха-мікрофони. Вигляд мав жалюгідний.

Тиждень минув.

Другий.

Третій.

А він не оживав.

— От нікуди вам час тратити! — дорікала Голованева мати. — Зовсім з глузду з’їхали.

Андрійко застрибав на одній нозі:

— Зовсім з глузду з’їхали!

Головань дав йому щигля. Малий замовк. А потім відійшов убік і став нахвалятися:

— Заждіть, я вам віддячу! Пам’ятатимете, як мене кривдити!

Хлопці разів сто розбирали й складали свого робота. Один раз, правда, він задриґав ногами. Руканеві на-віть по лобі дісталось. А потім знову закляк.

— Добре було татові Карлу, — бубонів Рукань, потираючи лоба. — Йому, бач, попалось балакуче полі-но. Там усередині вже сидів Буратіно, треба було тільки обстругати зайвину…

— Що ти про казку торочиш, — невдоволено обізвався Головань. — Тут треба діло робити, а він…

Хлопці мало не посварилися.

Минали дні, а в них нічого не виходило. У друзів опустилися руки. Ні, не здивують вони своїх одноклас-ників! їхній робот не зможе піти разом з ними до школи. А як хотілося, щоб він сам прийшов та ще й привітався: "Доброго ранку!" Ото було б здорово!

Коли з відпустки повернувся вчитель фізики, Головань і Рукань наважилися розповісти йому про свою невдачу. Михайло Васильович попросив принести робота на заняття гуртка фізиків. Гуртом почали

дошукува-тись — чому він не "оживає". Перевірили всі вузли, всі контакти, простежили по схемі. Склали. Увімкнули жи-влення — ура! — запрацювали руки й ноги. Але рухались вони безладно — лише насмішили гуртківців.

Тоді Михайло Васильович подав таку думку:

— А давайте перевіримо програму.

І виявилось, що програма, яку заклали в мозок робота Рукань з Голеванем, нікуди не годилась.

Михайло Васильович добре розумівся на кібернетиці, тому діло у гуртківців пішло на лад.

І невдовзі вони так запрограмували робота, що тепер він міг не тільки ходити й говорити, а навіть мірку-вати… Так, так! Міркувати! Та ще й до навчання охоту матиме, хоч у його пам’ять дещо вже й записано із шкі-льних підручників та читанок для різних класів.

Окрім того, всі погодились, що робот повинен мати веселу вдачу, та щоб міг розуміти мову усіх живих створінь, які є на Землі.

Багато ще всяких здібностей записали гуртківці роботові в програмі! Всіх не перелічиш… Вмонтували й крихітну радіостанцію — приймач з передавачем.

Нарешті все готово!

Це було увечері в суботу. Подивитися, як пускатимуть робота, прибіг і малий Андрійко. Але старший брат вивів його за вухо в коридор і наказав іти додому. Мовляв, пізно вже. Воно, може, й правильно, хлопчико-ві пора в ліжко… Але краще було б не кривдити малого…

Гуртківці, а серед них Головань і Рукань, оточили стола, на якому красувався дерев’яний хлопчик, і не зводили з нього очей. Аж не вірилося, що він зможе рухатись, ось-ось заговорить. Всі принишкли. Дерев’яний хлопчик теж, здавалося, чекав урочистої миті. Він стояв з піднятою головою, наче до чогось прислухався. Дів-чата пошили йому гарний костюмчик, ще й киптарика надягли. На круглі вуха-звуковловлювачі з-під беретика спадало біле лляне "волосся".

— Ну, що ж, — звернувся до гуртківців Михайло Васильович, беручи кінець проводу. —Зараз підзаря-димо акумулятори, і тоді...

Видно, він теж хвилювався, бо все не міг встромити штепселя в розетку, що була під пахвою робота.

Нарешті... Вилка у гнізді. Але що це? Світло в кабінеті раптом погасло.

— Оцього тільки бракувало! — здивувався Михайло Васильович. — І час уже пізній... Що ж робитиме-мо? Я гадаю, що на сьогодні досить. Перенесемо випробування робота, мабуть, на понеділок.

Нікому з гуртківців не хотілося йти додому. А Головань і Рукань мало не заплакали. Це ж тільки подума-ти — жди аж до понеділка!

Мовчки погупали темним коридором до виходу. Учитель ще й сірником присвітив, щоб замкнути двері до кабінету... Але ніхто не помітив маленької постаті, що причаїлась у кутку під коробкою з електрорубильни-ком.

А й справді, хто ж то принишк у темному коридорі? Так і є! Та це ж Андрійко... І не боїться, що його за-мкнули в школі! Ось він підкрався до вікна. Подивився, переждав якийсь час. Напевне, очікуючи, коли учні розійдуться. Потім швиденько увімкнув рубильника. Вискочив через

вікно на ґанок, відчинив вікно до фізкабі-нету і поліз у нього. У кабінеті підійшов до нерухомого робота.

В сутінках електронний чоловічок якось дивно блимав очима. Андрійко глянув і спочатку аж злякався. Думав уже дременути. Навіть на підвіконня вистрибнув…

Але спохватився:

— Ех ти, герой… Та це ж лялька! Подумаєш! От візьму та й сховаю її в крільчатнику. Щоб знали, як кри-вдити Андрійка!

І став уголос міркувати, який-то переполох зчинять хлопці, коли довідаються, що робот пропав.

Сміхота буде!

А тим часом щось настирливо дзижчало, як ото комар.

З-з-з-з…

Що б воно могло бути? Та Андрійкові байдуже, він і не дослухається. Звідкіль йому знати, що Михайло Васильович залишив вилку в розетці і що тепер, коли він, Андрійко, увімкнув рубильника, робот почав заря-джатися.

Час спливав хвилина за хвилиною. Малий пустун сидів на підвіконні й похвалявся.

— Хай тоді шукають свою ляльку. А я мовчатиму… Хіба пообіцяють, що ніколи не кривдитимуть мене. Тоді…

І не докінчив. У кабінеті щось голосно клацнуло, і дзижчання припинилося.

Це дозарядились батареї.

— О, тут зовсім темно… — пролунав майже тієї миті чийсь скрипучий голос. — Тут хтось є! Добрий ве-чір!

Це заговорив робот. Андрійко з переляку сторчака полетів за вікно.

— Прошу не боятися, — скрипів робот. — Я… я… А, власне, хто ж я такий? Усі мають назви, тобто іме-на. Як же собі назватися? В моїй пам’яті багато імен. О, так буде добре — Дем’янко Дерев’янко. Чим погано? Чуєш, хлопчику, я — Дем’янко Дерев’янко!

Але Андрійко нічого того не чув. Він так чкурнув, що п’ятами до потилиці діставав.

ДО ПАЛАЦУ НАУКИ

А Дем’янко Дерев’янко? Він теж здерся на підвіконня. Провід висмикнувся з розетки, і за мить жвавий робот уже був надворі. Електричний струм розтікався по дротиках-жилах і не давав йому спокою. Дем’янко підстрибував, брикав, наче теля, і навіть пробував сміятися. Правда, сміх у нього не виходив — з рота вилітало тільки неприємне деренчання. Усе йому здавалося таким цікавим: і освітлені будинки, і темні дерева, і небо, всіяне зорями. Забажалося Дем’янкові дістати зірочку. Стрибнув угору. Але де там, зірки були дуже високо. Гепнувся на шлях у пилюку. Підвівся, коли бачить: щось до нього підбігає, таке кудлате, вухате і хвостате, ще й на чотирьох лапках. Дем’янко став, не ворушиться. А воно тицьнуло його мордою, понюхало… Дем’янко скік йому на спину! Ех, як заскавчить оте вухате створіння та як дремене уздовж вулиці! Щоб не впасти, наш верхівець

ухопився за м’які вуха, а дерев’яними ніжками затиснув живіт. Та так хвацько, наче його хто вчив їздити верхи.

— Добр-ре біж-жить… — бубонів Дем’янко, а створіння бігло ще дужче. — Я Дем’янко Дерев’янко. А ти хто? Чому не говор-риш?

А те бідолашне бігло щодуху й злякано скавчало.

Дем’янко почав шукати в своїй електронній пам’яті найменння істоти і нарешті знайшов. Це був собака. Дем’янко промчав отак верхи через усе село, потім поза городами, якимись покрученими стежками вихопився у степ.

Довго біг собака степом. Аж набридло Дем’янкові. А тим часом навкруги почало сіріти.

"Ага, це, напевне, світає", — збагнув своїм електронним мозком Дем’янко.

Скачуть далі, а воно зовсім розвиднілось. Далеко-далеко на обрії неначе хто жар розсипав, і від того жа-ру ось-ось мало спалахнути небо. Воно все червонішало, червонішало. І ось… Що це? Повільно, не поспішаю-чи, в небо з-за обрію випливло велике золоте коло.

— Сонце! — здогадався Дем’янко і випростався, щоб краще роздивитися його.

А собака цієї миті, дарма що язик від утоми висолопив, сіпнувся, вихнув спиною, і наш верхівець гепнув на землю. Встав швиденько, кинувся до собаки, а той хвостом мелькнув. Що ж тепер робити? Куди податися?

Пішов Дем’янко стежиною навмання і незабаром прибився до якогось селища.

На крайньому від степу подвір’ї стояло багато ящиків на колесах. Це були автомобілі. Один вже підкотив до воріт, певне, мав кудись їхати.

В кабіні сиділо двоє. А літній чоловік стояв біля відчинених дверцят і лагідно казав одному з них:

— Бачиш, синку, велика честь потрапити до Палацу науки. Це ж там виросли люди, що створили ракету й супутника. Виросли вони справжніми, великими людьми. Мине зовсім небагато часу, і вони полетять на інші планети, помандрують відкривати нові світи. Без науки все це неможливе... Наука робить чудеса. Вона й тебе зробить справжньою людиною.

"Супутники, ракети, інші світи, справжня людина, — одразу занотував у свою електронну пам’ять Дем’янко Дерев’янко. — Ти диви, які люди розумні... От цікаво! А що, коли я теж поїду до Палацу науки? І я стану справжньою людиною!"

Йому раптом дуже заманулось потрапити до того загадкового Палацу, де люди виростають справжніми, великими.

Автомобіль рушив, і Дем’янко насилу встиг ухопитися за борт і видертись у кузов.

— Бувай здоровий! — гукнув старий. — Пиши!

— Всього кр-ращого! — відповів Дем’янко, хоч чоловік і не до нього звертався. — Напишу із Палацу на-уки!

ПРИГОДИ В МІСТІ

Коли сонце підбилося високо вгору, наші подорожні вже їхали вулицями якогось великого міста. І стіль-ки тут було цікавого, що Дем’янко аж рота роззявив. Для нього були дивиною і багатоповерхові

будинки, і безшумні тролейбуси, і трамваї, переповнені людьми. Його вабив до себе і людський потік, що вирував по оби-два боки вулиці.

Ось на одному перехресті спалахнуло червоне око світлофора. Це означало: їхати не можна, і машина зу-пинилася. Дем’янко, скориставшися з цього, вистрибнув і миттю опинився на тротуарі.

Люди так поспішали, що ніхто навіть уваги не звернув на маленького хлопчика в кептарику. Тільки двоє хлоп’ят, побачивши його, розсміялися:

— Ти диви, який карапуз! А йди-но сюди!

Дем’янко нічого не відповів, тільки наддав ходу. Роздивився — і справді, супроти інших він зовсім ма-ленький. "Нічого, — заспокоїв себе, — стану людиною, то підросту!" Тільки подумав про це — і раптом зупинився. Постукав себе дерев’яним пальчиком по дерев’яному лобі. Що ж це він наробив?! Тільки наука може зробити його людиною, а він утік з машини. Вона ж їхала до Палацу науки!

Дуже засмутився Дем’янко, похнюпився. Але подумав трохи і так собі вирішив: схибив — надолужуй. А що ж, хіба пхикання допоможе?

І почав діяти. Він чув, як ото літній чоловік говорив синові про швидкісні ракети. Видно, до Палацу нау-ки найшвидше можна дістатися на ракеті. Але де її знайти?

Дем’янко Дерев’янко сміливо підійшов до дядька, що стояв посеред вулиці і так гарно вимахував палич-кою: куди покаже нею, туди і їдуть машини. Певно, цей дядько всі дороги знає. Отож підійшов до нього Дем’я-нко та й питає (а то був міліціонер):

— Скажіть, будьте ласкаві, як потрапити до р-ракети?

Міліціонер подивився на нього, засміявся:

— Ич, куди схотів. Як тебе звати?

— Дем’янко Дерев’янко.

— А де ти живеш?

— Звідціля не видно.

— Що? З якої вулиці, питаю!

— З Непитайлівки.

— Чи ти ба, який дотепник! — підморгнув міліціонер. — Не хочеш признатися — спроваджу до дитячої кімнати.

Хоч Дем’янко і не знав, що то таке — дитяча кімната, але подумав, що широкий світ кращий за всяку кі-мнату. І чкурнув через вулицю напереріз машинам. Був би загинув, коли б не міліціонер. Добре, що той махнув своєю паличкою і засюрчав. Машини зупинилися, так і заклякли.

Дем’янко вискочив з отого виру. Дивиться — трамвай рушає! Він скік у двері. А вони якісь сердиті — гаркнули і защемили Дем’янка.

— Ногу, пустіть ногу! — заверещав Дем’янко.

Трамвай зупинився, двері розчинились.

"Хай йому грець!" — подумав Дем’янко і плиг з трамвая, та просто під автомобіль… На щастя, машина була величезна, а він маленький. Припав до асфальту і машина прогуркотіла над ним. А то розтрощило б на цурки, і на цьому скінчилися б мандри нашого дерев’яного хлопчика.

Довго блукав Дем’янко по місту. Вулиці і перехрестя тримали його, наче величезна сіть. Нарешті він зу-пинився на майдані поблизу набережної. Посеред майдану — клумба. Навколо неї завертають автомашини, котяться трамваї. З річки долинають гудки пароплавів і катерів.

Дем’янкову увагу привернув великий будинок, що стояв над самісінькою річкою. До нього час від часу заходили люди, і в кожного якась ноша в руках.

"Чого вони туди йдуть?" — подумав Дем’янко.

Цікавість не давала спокою.

"Ану зайду і я, подивлюся, що то за будинок", — вирішив він. І подався до дверей.

Тільки-но зайшов до залу, як над самісінькою його головою пролунало;

— Починається посадка на "Ракету"...

Ох і зрадів наш халамидник! Разом із пасажирами він увійшов у широкі двері, а там через місточок — і опинився на палубі "Ракети"...

Коли пасажири зайшли в салон, а дехто зручно усівся на лавочках, що стояли на кормі, — пролунала си-рена. Потому "Ракета" рушила, ледь погойдуючись на воді. Місто, в якому Дем’янко цілий день блукав, почало відпливати назад. Пливло все — і кучугури зелених парків, і будинки, і труби, і вишки. І дедалі швидше, швид-ше... Ось Дем’янко помітив, що "Ракета" піднімається над водою, і міцніше вхопився за поручні. Зараз вона злетить. Але минав час, а під ними все вирувала й пінилась вода. Що скоїлося? "Ракета" чомусь не злітала.

Дем’янко підійшов до одних людей, що сиділи на лавочці, і чемненько запитав:

— Скажіть, будьте ласкаві, чи скоро ця ракета зніметься в небо?

— В яке небо? — щиро здивувався дядечко, до якого звернувся Дем’янко. — Ти щось наплутав, хлопчи-ку. Це ж не космічна ракета, це річковий корабель так зветься. Він трохи піднімається над водою, але в небо не летить, тримається на підводних крилах…

Дем’янко розгубився. От тобі й маєш! Виходить, що це не та ракета… На ній до Палацу науки не потра-пиш… Що ж робити? І він, зажурений, одійшов до борту.

За бортом миготіла вода. Так неначе синій шовк на вітрі. А де ж оті підводні крила? Дем’янкові дуже за-кортіло побачити їх. Та як їх побачиш, коли вони аж там, під низом? Дем’янко здерся на поручні…

А вздовж річки на обох берегах темніли гаї, стіною підступали до самісінької води. Коли ж ця стіна об-ривалася, видно було луки і мочарі, повиті сизим туманом.

Дем’янко перехилився через поручні, заглядаючи вниз, і — мельк! — упав у річку. Упав з розгону — так що мало не дістав дна. А коли випірнув — "Ракета" вже була далеченько. Про те, щоб догнати її, нічого було й думати.

Вибрався Дем’янко на берег та й замислився. Куди йому йти? Де знайти оту ракету, яка доправить його до Палацу науки? Побрів навмання. Йшов дубнячками, березнячками, густими гаями, глибокими ярами — на-силу продирався. Колючі кущі хапали його за руки й за ноги — виплутувався, простував далі. Через галявини кидався бігти, вихвицуючи, наче лошатко.

Та от якось несподівано місцевість понизилася, і під ногами у Дем’янка захлюпала вода. То там, то тут чорніли невеликі купини. Дем’янко розігнався, хотів скочити на одну і — шубовсть у трясовину! Загруз по са-місінькі пахви. Ні туди ні сюди.

А тим часом закрадалася ніч.

ЯК ДЕМ’ЯНКО НАВЧИВСЯ СМІЯТИСЯ

Розпростав Дем’янко руки, щоб не втонути, та й роздивляється навколо. Коли це зовсім поряд на одній купині помітив якогось великого птаха. Очі у птаха то блиснуть, то згаснуть. Мабуть, дрімає. Дем’янко зрадів: значить, не пустельне це болото, є тут мешканці!

— Здрастуйте, дядьку! — звернувся Дем’янко до птаха.

Той щось почав невдоволено буркотіти. Спочатку Дем’янко не міг второпати того буркотіння, бо, знаєте, кожен птах, кожен звір по-своєму белькоче. Але ж у Дем’янка голова електронна, і він може навчитися першої-ліпшої мови. Йому варт лише уважно прислухатися — й він одразу почне розуміти не те що мову птаха чи яко-їсь тварини, а навіть шелест листя на дереві.

Отож, затямивши буркотіння птаха, Дем’янко гукнув уже пташиною мовою:

— Чуєте, дядьку!

Птах обурився.

— Який я тобі дядько? Я — вчений Сич.

— Шановний учений Сичу! — заволав Дем’янко. Очі птаха в темряві швидко-швидко закліпали. — До-поможіть вибратися з болота! — Сич навіть не ворухнувся. — Чи чуєте? Виручіть з біди!!

— А ти хто такий?

— Я Дем’янко Дерев’янко.

— А звідкіля ти?

— З Непитайлівки.

— А куди прямуєш?

— До Палацу науки.

— Ну, так що тобі від мене треба?

— Допоможіть вибратися з болота!

— А чого ти сюди забрався?

— Та випадково. Я впав з "Ракети".

— Ще й вигадує. З якої ракети?

— З річкової.

— Тьху! — розсердився учений Сич. — Верзеш дурниці! Краще не заважай мені, я не маю часу правити з тобою теревені. Можу тільки порадити: треба мати крила і треба навчитися літати.

Як не благав Дем’янко допомогти, Сич більше й пари з дзьоба не пустив. Натомість над Дем’янковим вухом задзижчала муха:

— Дз-з-з… Цить! Перестань докучати!

— Так я ж утоплюся в цьому болоті, — виправдувався Дем’янко.

— Хоч і втопишся — невелика біда. У Сича важливіші справи! Це кажу тобі я, муха Росяниця.

— Він же сидить і нічого не робить.

— Він думає! — джеркотіла муха. — Думає, думає!..

— Про що?

— Він думає про те, як нас, мух Росяниць, перетворити на слонів.

— Ха-ха-ха! — засміявся Дем’янко. — Оце так… Ха-ха-ха! А нащо це треба?

— Чого ти, дурню, смієшся? — пропищала муха, сіла на Дем’янків ніс і вже мацала його своїм хоботком. — Коли ми станемо слонами, уявляєш, які в нас будуть хоботи?!

Дем’янко знову розсміявся. Та так сильно, що його аж затіпало зо сміху і виштовхнуло з багнюки.

Все ще сміючись, він підповз до Сича і вхопився за купину, на якій той сидів. Купина була така трухлява, що враз розвалилася.

— Що ти робиш, зухвальцю? — просичав Сич, падаючи в болото. Він широко розкинув крила, та чомусь не знявся в повітря.

Тривожно задзижчали мухи:

— Що ти наробив?!

— Що накоїв!

— Що заподіяв!..

"Ти диви, яка кумедія, — подумав Дем’янко, — іншим він дає поради, а сам крильми й не ворухнув".

І глузливо зареготав:

— Можу дати йому пораду: хай навчиться літати!

— Літати… літати… — бурчав Сич. — Обважнів я, гладкий став, хіба не бачиш?

От уже халамидник, оцей Дем’янко! Сич, розпластавши крила, лежить у болоті, навколо заклопотано гу-дуть мухи, а він аж трясеться од сміху.

Нарешті Дем’янко вибрався на тверде.

— Спасибі, дядьку Сич! — гукнув.

— За таку мудру пораду — і тільки "спасибі"? — сердито обізвався з болота Сич.

— Та ні, я не за пораду!

— А за щ-що ж?

— За те, що навчили сміятися! Х-ха-ха!..

І, регочучи, Дем’янко подався геть.

Ішов він довгенько, не розбираючи дороги. Аж ось і сонце зійшло, настав погожий ранок. Защебетали пташки, засюрчали, засвистіли, задеренчали. Шугають у небі, перестрибують з гілки на гілку — все щось своє роблять, стараються: та хробачків собі визбирує, інша розучує пісеньку, а та он несе в дзьобику галузочку — мабуть, гніздо ремонтує… Захопився птаством Дем’янко — роздивляється, слухає. От гарно бути птахом! їм і земля належить, і небо!..

І тут наш маленький мандрівник почув тривожне щебетання. Пташки заметушилися: то вниз шугали, то знову злітали вгору. Зчинився такий лемент! На одній з гілок густого куща гойдалася Чубата Птиця.

— Що тут за гармидер? — спитав у неї Дем’янко.

— Біда-а… — пропищала Птиця. — Мій друг Кучерявий Канарок… Стривай, а це не ти сильце тут на-ставив? Геть, геть, не підходь!

Вся пташина зграя накинулася на Дем’янка — дзьобають його, сердито цвірінчать!

— Чи ви показилися? — вигукнув Дем’янко, затуляючи обличчя руками. — Що я вам зробив?

— Він ще й питає! — запищала Чубата Птиця. — Ви, шкодливі хлопчиська, тільки те й знаєте, що лови-ти пташок та видирати гнізда.

— Та мені таке й на думку на спадало, — заперечив Дем’янко.

— А чого ж ти сюди припхався? Не по нашого Кучерявого Канарика?

— Та ні. Я йду своєю дорогою, коли чую — ви тут лементуєте. От я й завернув — може, думаю, в приго-ді стану… Я птахів не ловлю.

— Це добре, хлопчику, — проспівала Чубата. — Тоді зарадь нашому горю: визволи Кучерявого Канари-ка із сильця!.. Поглянь, як він мучиться…

Дем’янко підійшов до куща і одразу побачив прив’язану до гілки коноплину, на якій безпорадно бився Кучерявий Канарок.

Бідолаха жалібно попискував, коли Дем’янко розривав петлю, що міцно тримала його тоненькі лапки. А коли пурхнув на дерево, то так радісно, так весело защебетав, що наш мандрівець аж усміхнувся.

— Ой, спасибі тобі, хлопчику, спасибі! — запищали пташки. — Ти справді добрий! А як же тебе звати?

— Дем’янко Дерев’янко.

— І куди ж це ти чимчикуєш? — поцікавилася Чубата.

— Та далеко — аж до Палацу науки. Там, я чув, людиною можна стати… Але…

— Але що — стомився?

— Та ні, я з міцнющої деревини та ще й електронний — мене втома не бере. Але побачив, як ви, птахи, гарно живете, та й подумав собі: чого мені теліпатися хтозна-куди! Зроблюся і я птахом. Та й Сич радив…

— А я не раджу, — похитала голівкою Чубата.

— Чому?

— Бо людиною бути краще. Люди розумні… Людина і ходить і бігає, і літає, і їздить, і плаває, і пірнає. І все те робить краще за тварин, звірів, риб і птахів. А хто вміє так будувати, як людина! Вона все здужає. Бачу я, що й ти можеш стати людиною… Тільки для цього треба навчитися робити добро.

— А що воно таке, оте "добро"?

— Ну, ось ти порятував Кучерявого Канарика, — значить, зробив добро. Допомагай іншим — це й буде добро.

БАРАНОВЕ УРОЧИЩЕ

Розпрощався Дем’янко з птахами і помандрував далі. А йдучи, міркував над словами Птиці. Поминув лу-ки, перейшов через ліс, а сказане Чубатою не виходило йому з голови.

За лісом — перелісок, а далі — густий чагарник. Усе навколо заросло терном — важко й продертися. Але Дем’янко все-таки пробирався. Раптом до нього долинули дивні звуки. Дем’янко прислухався. Десь попереду щось хропло, сопіло, неначе ковальський міх.

Дем’янко Дерев’янко пришвидшив крок. Нарешті чагарник розступився, і він побачив сад. Яблуні, груші, вишні, сливи, абрикоси… Найрізноманітніші плодові дерева розбрелися по зеленому видолинку. Деякі повси-хали, в багатьох стирчали сухі, вибілені дощами гілки. Поміж деревами розкошував бур’ян. Висока сердита кропива, колюче будяччя заступило стежки, а решту площі захопили свиріпа й молочай. Видно, давно тут не було господаря. Забули про цей сад люди.

Але хто ж ото хропе?

Придивився Дем’янко — а в бур’яні щось темніє. Сказати б якийсь окоренок, так ні, потроху ворушить-ся. І таких окоренків тут чимало.

"Ану погукаю, — думає Дем’янко, — може, хтось озоветься".

— Агов! Чи с тут хто живий?

Ніхто не обізвався, тільки якесь зітхання долинуло з бур’янів. Тоді Дем’янко підійшов до окоренка, що лежав найближче. То був сонні їй хлопець. Увесь обснований павутинням, брудний, в старому потертому одязі. Дем’янко штовхнув хлопця в бік.

— Кого це принесло? — промимрив той невдоволено і навіть очей не розплющив.

— Це я, Дем’янко Дерев’янко!

Хлопець розплющив одне око:

— Хі! Що ж ти за один?

— Я електронний хлопчик, шукаю дороги до Палацу науки. Щоб справжньою людиною стати.

— Хі! — пропищав хлопець у бур’яні. — Нащо тобі тюпати кудись? Нема кращої науки, як у нас!

— А що ви робите? — поцікавився Дем’янко.

— Заощаджуємо час.

— Як же ви його заощаджуєте? — вигукнув хлопчик. — Розкажи.

— Гаразд, я розкажу, — погодився незнайомець. Другого ока він так і не розплющив. — Тільки ти ляж біля мене.

Дем’янко ліг поруч, горілиць. Сусід заплющив око і почав неквапно розповідати. Він та інші такі, як він, раніше вчилися у школі, але це їм набридло. Треба було і читати, і писати, і задачі розв’язувати. А це ж так марудно… І от якось забрели вони в цей сад та й розташувалися тут. Хоч дерева й старі, родять не щедро, та їм вистачає. Вилежуйся в траві, бережи години, дні, не витрачай часу ні на яку тобі мотанину. А яблука й груші самі падають у рот, тільки хрумай. Удень пригрівав сонечко, вночі від землі струмує тепло. Качайся собі, а нау-ка йде.

— А яка ж це наука? — поцікавився Дем’янко.

— Ми вчимося розрізняти плоди — які яблука, а які груші, сливи, абрикоси. Я вже зараз можу яблуко від груші відрізнити, он як! Та ще навчаємось…

Раптом здоровенне яблуко — чвок! — нахромилось Дем’янкові на ніс. Електронний хлопчик узяв його і подав своєму новому товаришеві:

— Бери! Бо мені їсти не треба, я живлюся електрикою.

— Давай, — зрадів той і роззявив рота. Схрумавши, заплямкав:

— Смачна груша!

— І зовсім це не груша, — сказав Дем’янко.

— Груша чи яблуко — хіба не все одно? — обізвався хлопець і важко зітхнув: — Ех, якби тут росли ва-реничні або хоч млинцеві дерева…

— Які дерева? — перепитав Дем’янко.

— Ну, такі, щоб на них росли вареники з сиром, чи млинці, або хоча б пампушки. Ото було б здорово — лежиш собі під таким деревом, а з нього вареники падають, га?

Хлопець аж облизався. І Дем’янко вловив тихе зітхання, що прокотилося по всьому саду — мабуть, усі тут марили про вареничні гаї та млинцеві діброви.

— Я знаю, що хлібне дерево є, — сказав Дем’янко, — а про такі, як ти кажеш, не чув!

Хлопець знову зітхнув:

— Ет, що там те хлібне… Вареників хочеться. У сметані…

— Ну, так подався б куди-небудь — невже не нагодують?

— Не хочеться йти, це раз. І потім скажуть — або вчися, або працюй, це два.

— Ну й що? — здивувався Дем’янко. — Навчишся!

— Ет, не розумієш ти нічого, — сонно бурмотів хлопець. — На все треба витрачати час, а я хочу зберіга-ти його. І ти теж… того… як його…

Співрозмовник засопів, захарчав і нарешті захропів.

Дем’янко лежав горілиць, над ним похитувався бур’ян, а високо на тлі блакитного неба зеленіло яблуне-ве віття. Було тихо й тепло, спокійно і хороше в усіх його електронних блоках і вузлах. Справді, куди йому тар-ганитись? Ще впіймають та спровадять назад у Непитайлівку… А тут лежи собі, зберігай час, а наука сама в голову зайде. От тільки не зовсім ясно, яка це наука…

Якось надвечір, коли сонце сховалося за дерева і в саду пролягли довгі тіні, тишу сколихнуло веселе бе-кання.

— Бе-е-е-е! Бе-е-е!

Дем’янко підвівся й побачив, як з густих заростей вийшов здоровенний Баран. Голова піднята гордовито, роги бубликом, пухка шуба уся в реп’яхах. Гарний Баран, хоч куди! І позирає навсебіч, наче це його сад. Від баранового бекання попрокидалися ледарі, нечупари і замазури, що дрімали в бур’янах.

Дем’янко спитав у свого сусіда, що це за Баран і звідки він тут узявся.

— О, він ще раніше від нас облюбував це урочище. Тому воно й зветься Баранове, хіба ти не знав? — хлопець почухав потилицю і шморгнув носом.

Дем’янко з цікавістю дивився на Барана. Звичайно, електронному хлопчикові не важко було втямити йо-го бекання і мекання, бо, як відомо, вівці мають не такий уже й великий запас звуків.

— Бе-е-ме, — зупинився Баран коло одного з ледацюг, і це означало: вставай, почнемо-о!

Той звівся, став рачки й трусонув своєю кошлатою гривою. Баран вирячив очі і, хитнувшись уперед, як буцне хлопця по лобу! А той Барана. І пішло, і пішло — крешуть лобами, аж гуде! Ледарі лежать навколо, дивляться, гагакають.

Баран буцався з хлопцями і все примовляв:

— Бе-ме — молодці, скоро зовсім збаранієте!..

"Але ж і міцні в них лоби, — думає Дем’янко. — Баран б’є, наче довбнею. А їм хоч би що".

Та під кінець рогатий баранисько зморився, бекнув щось нерозбірливе і пішов попастись. А хлопці, весе-ло мекаючи, почали стукатись лобами один з одним. Аж гуло!

Отакі "культурні розваги" повторювались щодня. Дем’янко, ясна річ, участі у них не брав. Хлопчик він зовсім невеличкий — нащо йому буцатися з тим Баранiським? У того ж роги он які — ударить, то й лінзи по-б’ються, і транзистори в голові розсипляться…

ЧОГО ЗЛЯКАВСЯ БАРАН

Одного разу Дем’янко лежав горілиць, вистромивши свого носа з бур’яну. Лежав і розмірковував, чи й справді йому хороше живеться і що воно за наука в Барановому урочищі.

Коли це щось зненацька як дзьобне його по носі! Схопився, оглянувся навколо — нікого нема. "Дивина! Що б то могло бути?" — подумав Дем’янко і знову вклався у бур’ян. Почав пригадувати свою Непитайлівку… Коли це знову — бу-бух! — у нього аж в голові задзвеніло, так хтось по лобі тріснув! Аж підскочив Дем’янко, — невже Баранисько? Повів своїми очима навколо — знову нікого! Жодна стеблинка не похитнеться. Але щось наче пурхнуло. Стоїть Дем’янко, роззирається. Раптом почувся тихесенький писк, поглянув угору — на гілці похитується Чубата Птиця, надула воло — мабуть, хотіла втриматися від сміху, та не змогла.

— Нарешті прочумався! — обізвалася вона дзвінко. — Чого се ти барложишся в цьому саду?

— Я тут науки набираюсь, — поважно відповів Дем’янко.

— Науки набираєшся? — похитала чубчиком Птиця. —Тю-тю, дурний! Та навіть горобчики знають, що, байдикуючи, нічого не навчишся. І ніколи людиною не станеш! Гай-гай, який ти нерозважливий… Ви ж тут усі, як баранці, скоро й мекати почнете.

— А Баран заохочує хлопців до спорту…

— Ех, немає на того Бараниська великих ножиць, щоб його остригти! — сказала сміючися Птиця. — А ти мерщій утікай звідси, щоб і тебе не приборкала та огидна потвора…

— Яка потвора? — оглянувся навколо Дем’янко. — Я нічого такого не бачу.

— Поглянь на цих лежнів — то ж лінощі поваляли їх у бур’ян…

— Бідолашні хлопці…

— Бідолашні? — обурилася Чубата. — Самі винні!.. Тікай звідси, щоб і ти ледацюгою не став. Ледарство — гірше хвороби. Пропаща та людина, яка піддалася лінощам. Мерщій забирайся звідси!

— А вони? — Дем’янко показав рукою на бур’яни. — Мені їх шкода.

Птиця повела дзьобиком, чи то озираючи зарослий травою сад, чи збираючись з думками. А тоді наста-вила блискуче око на Дем’янка і пропищала:

— Спробуй утовкмачити їм. Розбуркай, і гайда в дорогу!

Дем’янко хотів ще спитати, де ростуть вареничні та млинцеві дерева, але Чубата знялася й полетіла.

Тоді він подивився на сад і здивувався: як він міг йому сподобатись? Дерева всихають, все позаростало бур’яном. Де ж тут і справді ота наука?..

Почав розбуркувати хлопців — штурхав їх під боки, тряс за плечі. Але ті й не ворухнулися. Міцно об-снували їх лінощі.

Бачить Дем’янко, що діла не буде, дай, думає, бодай одного врятую від лінощів! І почав штурхати того, що з ним найперше познайомився.

— Вставай, Лежню!

Той розплющив одне око, хотів розсердитись, але так уже розледачів, що й сердитись лінувався, сказано — лежень.

— Що таке? — знехотя обізвався до Дем’янка. — Чого тебе судомить?

— Тікаймо з цього саду! Бо тут така наука, що скоро замекаєш! Бараном станеш!

Лежень продер очі, сів.

— А ти, мабуть, правду кажеш… А куди ж ми гайнемо?

— До Палацу справжньої науки!

— А нехай йому грець! Не хочу.

— А що ти хочеш — щоб у тебе справді баранячі роги виросли? — залякував хлопця Дем’янко.

Лежень довгенько мовчав. Мабуть, ще він не зовсім був пропащий, бо, подумавши, сказав:

— Ну, гаразд, ходімо.

Дем’янко Дерев’янко так зрадів, що вистрибом кинувся із бур’яну. Вибіг за сад, оглянувся, а Лежень ле-две суне.

— Хутчій, хутчій, друже!

— Ой, не можу, одвик ходити… — запхикав Лежень. — Щось мене тримає за ноги, ох, і важкі…

І він почав стогнати, схлипувати і ойкати.

Дем’янко аж присів від несподіванки. Здогадався: то потвора хапає Лежня, не пускає із бур’янів.

— Ну, підбіжи хоч трохи! — благав він. — Сховаємось у лісі.

— Не можу я, Дем’янку…

І ледве переставляє ноги.

— Та відкинь ти її, цю огидну потвору! — гукнув Дем’янко.

— Кого? — не второпав Лежень.

— Та ж Лінощі!

— Ой, не здолаю… — зітхнув хлопець і почвалав назад.

Що ж робити? Тяжко зітхнувши, Дем’янко почовгав за Лежнем назад — не кидати ж товариша в біді!

Цілий день і цілу ніч метикував наш електронний хлопчик, що його втнути, щоб ці ледарі не зовсім зба-раніли… І надумав прогнати рогатого!

Як тільки забекав і продерся крізь кущі Баран, Дем’янко пішов йому навстріч.

— Бе-е-е, хіба ти встоїш проти мене? — Баран уперся передніми ногами і нагнув голову. Хотів уже буца-тись із Дем’янком.

— Та ні, я ножиці шукаю, — сказав Дем’янко.

— Ме-ме-ні вони ні до чого, — замекав Баран зовсім іншим голосом. Видно, боявся ножиць.

— А вони ж такі гострі та великі! — лякав Дем’янко. — Самі стрижуть.

— Що ж ме-ме-ні ро-би-ти? — почав проситися Баран.

— Можу порадити, — стиха сказав Дем’янко, — тільки по секрету.

Баран підставив йому вухо, і Дем’янко почав шепотіти свої поради. Що там він казав— хто його знає, але незабаром усівся верхи на Барана, взявся за міцні закручені роги і — чкурнув із саду. Лише бур’ян зашелестів та кущі захиталися. Ну, звичайно, Дем’янко настрахав рогатого, щоб той більше не потикався до лежнів. А що ж їм тоді залишиться робити, як не розійтися по домівках?

Довго їхав на Баранові Дем’янко, аж поки перед ними не сяйнули чиїсь очі. Баран налякано сахнувся убік, в гущавину. А верхівець зачепився за гілляку •— та беркиць під кущ, аж ноги задер! Схопився — а Барана й сліду нема. Тоді Дем’янко обтрусив свого костюмчика, вийшов на стежку та й подався навмання.

МУХА ТЕЖ ДЕЩО МОЖЕ…

Іде Дем’янко лісом, роздивляється. У лісі так хороше! Сонце сіється крізь віття. Тиша. Лише коли-не-коли щось шелесне в гущавині. Іде і не знає, яка на нього чигає халепа. Та ось де не взялася муха — дзижчить, кружляє над головою. Сіла на кінчик Дем’янкового носа, заджеркотіла:

— Це ти, Дем’янку? А я дивлюсь, думаю — він чи не він? Куди ж це ти мандруєш, голубе?

То була муха Росяниця. Дем’янко розповів їй про все. Признався, що заблукав у лісі.

— Ох, ж-жаль тебе, ж-жаль!.. — джеркотіла муха. — Ніхто тобі не допоможе, крім мене. Хоча через тебе наш мудрий Сич ще й досі борсається в болоті, але я тобі допоможу. Аяк-ж-же!.. Я тобі покаж-жу сте-ж-жку до твого Палацу науки. Іди туди, куди я летітиму.

Послухався її Дем’янко. Хіба ж він знав, що вона така підступна?..

Росяниця знялася з його носа й полетіла. Куди вона завертала — туди завертав і Дем’янко. Нарешті ви-вела-таки на стежку. Дем’янко вихвицом побіг по тій стежці…

Раптом зачепився ногами за якийсь мотуз і впав. Схопився, сіпнувся і потрапив у сильце. Чим більше бо-рсався, тим дужче стягувало його мотузяччя. Попався наш електронний хлопчик у хитро сплетену сітку, мов комаха в павутиння. Певно, якісь мисливці розставили…

— Що, піймався?! — загула муха Росяниця. — Так тобі й треба!

В’їдлива муха літала навколо Дем’янкової голови та все кепкувала з нього. Пробувала навіть кусати.

— Отут і набирайся науки! Діз-з-наєшся, де раки з-зимують!

Певне, ця злощасна муха не знала, що найкраще сміється той, хто сміється останній. Тут налетіла Чубата Птиця і склюнула підступну джеркотуху. Дем’янко засміявся з радості. Потім розповів Птиці про свою приго-ду.

— Не журися, хлопчику, — сказала Чубата, — ми тобі допоможемо.

Та як защебетала, як почала скликати своїх друзів! Шугнули вони вниз — аж вітер знявся! Маленькі в них дзьобики, але пташки так дружно взялися за діло, що не встиг Дем’янко й оглянутися, як мотузяччя уже було посічено, пошматовано. Вхопили пташки по жмутку волоконець та й полетіли. А Дем’янкові аж не віри-лось, що зараз він може йти куди захоче.

— Дякую тобі, люба Пташечко! — гукнув він до своєї рятівниці…

— Іди, та більше не попадайся в сіті! — пропищала Птиця. — Набирайся розуму, роби добро — і ти ста-неш людиною.

Чубата Птиця полетіла, а Дем’янко скоком-боком, скоком-боком подався в ліс. Раптом зупинився, посто-яв-постояв і… почав пробиратися до Баранового урочища. Довгенько йшов, а таки втрапив. Підійшов до Лежня і почав його розбуркувати. Хотілося зробити добро. Ледве прочумався Лежень.

— Та? Що?

— Потім розкажу. Гайда!

І Дем’янко силоміць потяг Лежня з бур’яну — щоб не встигли вчепитися Лінощі.

У ЛІСОВИЧАХ

Довгенько йшли нетрями. Лежень ледве плентався. Не звик він до таких мандрівок. Та й зголоднів дуже. У лісі траплялися кислиці, але він кривився від них, плював. Хотів чогось смачнішого — вареників у сметані, пампушок з часником, ковбаси та чимало іншої смакоти. А як йому міг зарадити Дем’янко?

На другий день Лежень почав невдоволено бурчати, нарікати на Дем’янка. Мовляв, коли б не Дем’янко, то він вилежувався б оце в бур’яні, хрумав груші та яблука і горя не знав.

— Лежиш собі чи качаєшся, — просторікував він, — живіт повний, сонце пригріває — от щастя!..

— Мудрі слова! — обізвався хтось із гущавини.

Дем’янко Дерев’янко подивився навколо і побачив між кущами якогось рудого хвостатого звіра. Його круглі очиці блищали, мов два гудзички.

— Любі мої хлопчики! — швидко заговорив звір. — Чую — ви так розумно балакаєте… Дуже… дуже радий познайомитися з вами. Я — Лис Микита. Живу тут, поблизу. Лисовичі — мій замок, може, чули.

Хлопці розповіли Микиті про себе, про свої пригоди. Сказали й про те, що Лежень дуже зголоднів. Ми-кита співчутливо зітхав. О, він добре знає, що то є голод, і охоче зарадить справі.

— Допоможіть, будьте ласкаві, — благав Лежень, — у мене аж судомить у животі.

— Не хвилюйся, — промовив Лис Микита, — виручу. — Ось покажу тобі стежку в одне місце. Там ти досхочу наїсися і ще й на дорогу запасешся. А Дем’янко тим часом побуде в моєму замку. Як друг, як дорогий гість.

— Згода! — вигукнув Лежень.

Дем’янко заперечив:

— А я не згоден. Ніколи мені гостювати, я поспішаю до Палацу науки.

— Гай-гай, Дем’яночку! — похитав головою Лис Микита. — Який-бо ти незгідливий, не хочеш заради свого друга навіть погостювати. Він набере харчів, повернеться, та й підете собі далі.

— Та зайди, — наполягав Лежень, — і почекай, поки я вернусь!

— А я не хочу!

— Ні, підеш.

— Ба ні, не піду.

Отак сперечаючись, вони непомітно дійшли до Микитиного замку — великої, добре замаскованої нори. З неї визирала огрядна Лисиця.

— Та що з ним панькатись? — обурився Лежень. — Хапайте його!

Лис ухопив дерев’яного хлопчика за поперек і поволік до нори. Дем’янко пручався, але вирватись не зміг. Хоч йому й не боліло, та він з жахом відчув, як Лисові зуби вгрузли в його дерев’яне тіло.

У просторій норі Лис випустив Дем’янка і сказав, облизуючись:

— Твоє щастя, що ти дерев’яний…

— Ой, яка гарна лялька! — застрибали малі лисенята — Мицько й Міна. Поважна Л,исиця погордливо дивилася на Дем’янка й нічого не казала.

— Ну, бавтеся тут, я незабаром повернуся, — сказав Микита, по-змовницьки підморгнувши господині, і шаснув мерщій із нори надвір.

Дем’янко побачив через вихід, як Микита привітно махнув хвостом перед Лежнем і повів його на стежку. Незабаром обоє зникли в гущавині.

Сів Дем’янко та й зажурився. Бач, який друг із цього Лежня. Зрадив! Оддав на поталу гостромордому Лисові. Хоча б уже швидше там наївся та й повертався.

Лис Микита причвалав сам — радий та веселий.

— Ну як, Дем’яночку, гарно в нас? О, та ти, я бачу, засумував. Чого б то?

А тим часом господиня питала в чоловіка:

— А де це ти таку гарну ляльку здибав?

— Та йду собі, коли чую — гомонять. Прислухаюся, аж воно оцей Дем’янко і Лежень. Дем’янко, думаю, стане нам у пригоді! Він, я чував, розумний, кмітливий. Та що там казати, отакі, як Дем’янко Дерев’янко, навіть у лісі потрібні. Правда, друже? Та ти не бійся, ну, трохи допоможеш Мицюні й Міні готувати домашні завдан-ня. Вони здібні діти…

— Не те, що дурні вовченята! — докинула своє Лисиця.

— Еге, мудрі голови! — вів далі Лис, погладжуючи лапою своїх лисенят. — Але ми з мамою вже втоми-лися виконувати за них домашні завдання і бігати сваритися з учителями. Та й задачі пішли якісь дуже складні. А наші дітки — це таки наші дітки, і кожна лісова тварина мусить знати, що вони талановиті!

— Уже ж не такі, як ті бовдури — ведмежата, — знову подала голос Лисиця.

— Нумо, до діла! — гукнув господар. — Ану, Мицюню, де твої зошити?

І став Дем’янко навчати лисенят. Він раніше й сам не знав, що здатний розв’язувати всякі там задачі.

— Ну, от бачиш, — втішався Лис Микита, — хіба в нас гірше, як у якомусь там Палаці науки?

А стара Лисиця звелась на задні лапи, закопилила губу і, недбало поклавши хвоста на ліву передню лапу, поважно подибала до школи. Там вона всім задала перцю — і директорові, і вчителям. "Мої лисенята здібні діти! — репетувала вона. — Я не допущу, щоб їх кривдили!"

Після цього Мицько й Міна стали приносити самі п’ятірки. Всі тішились, невесело було тільки Дем’янкові.

Тим часом у лісі по всіх усюдах линула слава про Лисових дітей. Вони, мовляв, хоч і пустотливі, але такі здібні, такі талановиті, що й годі казати. Учитель — бородатий Цап — аж мекає від задоволення, хвалить не нахвалиться. Усі пророкують лисенятам велике майбутнє. Мицько навіть почав надсилати до "Лісової газети" вірші. Один з них таки видрукували. Назвали його "Привіт курям!"

Любі кури, миле браття!

Як ви поживаєте?

Чом до нас хоч на часину

Ви не завітаєте?

Тато люблять вас і мама.

Хто ж вам на заваді?

Просимо, хутчій приходьте,

Будемо вам раді!

І жодний звір, жодна птиця не знали, що вірша склав Дем’янко Дерев’янко і що його змусив до того Лис Микита. А вірш цей полюбився багатьом звірам. Вовки співали його хором на узліссі. Вони теж хотіли подру-житися з курми.

Дні йшли за днями, а Лежень не повертався. Одного разу Дем’янко випадково почув, як Лисиця спитала свого чоловіка:

— А що ми робитимемо, коли той Лежень прийде?..

— Не журися, люба, — заспокоїв її Микита. — Дем’янкові доведеться довго ждати. Знаєш, куди я одвів того Лежня? Він знов у Барановому урочищі!

Обоє захихикали. А Дем’янко ледве на ногах устояв, дізнавшись про таку підступність. Проте нічого не сказав. Він усе грався з лисенятами, а сам думав, як його вирватися з оцього лисячого "замку".

ЯК ДЕМ’ЯНКО ПЕРЕХИТРИВ ЛИСА

Та як втечеш, коли хитрий Лис не спускає з нього ока, не дозволяє виходити з дому? "А чого ти там не бачив, — казав він, крутячи пухнастим хвостом. — Звірі на тобі одежу пошматують і скалічити можуть… Гуля-ти в лісі — то небезпечна річ, ой-ой, яка небезпечна! "

Тільки тоді, коли треба було зарядити сонячну батарею, Лис виводив Дем’янка на лісову галявину.

Коли Лиса не було вдома, то Дем’янка стерегла Лисиця. Що його робити?

Думав-думав Дем’янко та й надумав. Він почав Мицька вихваляти:

— От уже здібна дитина! Особливо по арифметиці він добре тямить…

— А так, — озвався вдоволений Микита. — Він у мене на ферму як прибіжить, то так уже курочок лі-чить, що аж пір’я летить!

— Еге, це в нього виходить, — кивнув Дем’янко. — Але чи зуміє він порахувати всі дерева в лісі?

— Авжеж, зуміє! — обізвалася Лисиця. — Він же не те, що сірі вовченята!

— Я думаю, — поважно сказав Лис, — що коли ти допоможеш, то полічить.

— А навіщо їх лічити? — запхикав Мицько.

— Чи бач, він ще питає! — обурився батько Лис. — Ти знаєш, дурню, яка слава про тебе піде між звіра-ми? Та й те сказати, — якщо всі дерева полічиш, значить, у цьому лісі господарями будемо ми.

— Авжеж, авжеж, — заскавуліла Лисиця. Та жвава така зробилася — писок задерла вгору, хвоста на-струнчила. — Тоді поганим вовчиськам зась до нашого лісу!

— Та я й ведмедям не потуратиму, — храбрував Лис. — А то швендяють та тільки кущі ламають. Хай тут привільно живеться тій звірині, яка за це м’ясцем віддячуватиме. От хоча б зайчики…

— Нехай і кролики живуть тут, — додала Лисиця. — Якщо ми від них одцураємось, то хто ж подбає про бідолашних?

— Авжеж, авжеж. Я піду до самого Лева і таки доб’юся, щоб у мене в лісі жили тільки звірі, що пасуться й нагулюють м’ясо.

— Кроликів! Курочок! — затанцювали Мицько й Міна.

Ох, розпалився ж апетит у цього виводка! Дем’янко слухав, слухав та й одвернувся до стіни, щоб не по-мітили, як його душить сміх.

— Ну, добре, — нарешті отямився Лис, поклав лапу на Дем’янкове плече. — Ніколи, кажуть, не відкла-дай на завтра того, що можна зробити сьогодні.

— І я такої гадки! — весело сказав Дем’янко, маючи на думці, звичайно, своє.

— Отож ідіть і розпочинайте!

А Дем’янкові цього й треба було. Ось він з Мицьком вибрався з нори в ліс. Мицько задер мордочку, по-нюхав повітря.

Потім почав нюхати землю.

— Тут пройшла куріпочка. Оце запах!..

Дем’янко відразу змикитив:

— То біжи по сліду, а я тут почекаю.

А сам думає: "Хай тільки побіжить, то бачитиме він мене, як свої вуха". Мицько сіпнувся бігти, але зу-пинився.

— Еге, батько наказував, щоб я не залишав тебе самого… Бо тоді й шерсть на мені обскубе.

— Ну, гаразд, розумнику,—сказав Дем’янко.— Тоді давай починати. Лічи!

Молодий Лис заметляв хвостом. Подивився на дерева, забубонів:

— Один, двоє, троє, вісім, дванадцять…

Бачте, Мицько вмів добре рахувати тільки до трьох. Дем’янко зупинив його:

— Еге, так діла не буде. Починай наново.

Та скільки не починав бідолаха, виходило одне й те ж: "Один, два, три, вісім..."

Отак вони рахували, коли це щось зашелестіло, і на стежку виповзла старезна-престарезна Черепаха. Во-на ледве переставляла свої криві ноги.

— Ждорові були, хлопчі-молодчі, — прошамкотіла вона. — Штара вже я штала, жбилашя ж дороги...

— А куди це ви плентаєтесь? — єхидно спитав Мицько.

— Я шукаю влашника цього лішу.

— Це наш ліс! — прогарчав Мицько. — Моєму батькові він належить! А палац наш — у Лисовичах.

— Я нешу йому термінові повідомлення. Покажи, шинашу, дорогу в Лишовичі.

Мицько запитливо глянув на Дем’янка. Той кивнув:

— Звичайно, треба провести! У неї, певно, якісь важливі повідомлення. Ти йди, а я почну сам рахувати. Тільки швидше вертайся!

— Гаразд. Я швидко, — сказав Мицько. — Ходімо, стара!

І вони рушили.

Подивився Дем’янко, як повільно сунеться Черепаха, і аж засміявся: так вони й до вечора не допхаються!

Десь за годину Черепаха й Мицько зайшли за калиновий кущ, а до нього можна було палицею докинути. Дем’янко перечекав ще трохи, а тоді як дременув — тільки листя залопотіло.

Тепер він був на волі.

ДЕМ’ЯНКО У ВЕДМЕДЯ НЕЇЖМЕДА

Довго біг Дем’янко лісом. Височенні гіллясті дерева обступали нашого дерев’яного хлопчину суцільною стіною. Здавалося, що цій стіні кінця-краю не буде — вона йшла разом з ним.

Продирався Дем’янко крізь гущавину і думав свою думу. Як-то йому хочеться стати людиною! Птиця говорила, що для цього треба завжди робити добро.

А він, коли жив у Лисовичах, чи ж робив добро? Ну, виконував за Мицька домашні завдання, писав за нього вірші… Малого лиса стали вважати у лісовій школі за кращого учня. Добре це чи ні? Так і не вирішив цього Дем’янко.

Продираючись крізь гущавину, обминаючи вкриті мохом скелі, мугикав пісеньку.

Коли це хтось як ревне з гіллястого бука:

— Та що воно за проява тут вештається, ще й виспівує? Я ось ніяк меду не добуду, а йому, бач, весело!

Дем’янко замовк, скерував свої очі-лінзи угору й побачив серед гілля вуйка Ведмедя. Досі він не знав, що такі великі звірі можуть здиратися високо на дерева. Вуйко намагався залізти лапою в дупло, з якого долинав лоскітливий, такий приємний аромат меду. А неподалік дзижчала бджола.

— Дар-ремна спр-рава… — жебоніла вона. — Марно тратите ч-час, вуйку, хіба ж така лапища пролізе?

— То чого ж ви наносили меду в таке вузьке дупло?

— Бо баг-гато лас-сих до наш-шого меду, — прогула бджола.

Ведмедеві, мабуть, не дуже припала до душі така відповідь, бо він невдоволено чмихнув. А потім мурк-нув:

— А ну, Бджолівно, подивися, хто отам під деревом щойно виспівував…

— А ви злазьте, вуйку, то самі й побачите.

— Бач, яка… — бубонів Ведмідь. — Ну, добре вже, злізу… Бо ж хоч і близько лікоть, та не вкусиш…

Спускатися з дерева Ведмедеві було нелегко. Він обережно перебирав лапами і все позирав униз. Нареш-ті став на землю — спочатку двома задніми, а потів уже всіма чотирма лапами. Гучно зітхнув, а вздрівши Де-м’янка, облизався.

— Ну, то хто ж ти такий? — спитав, як у трубу загув.

— Я — Дем’янко Дерев’янко, електронний хлопчик, — відповів Дем’янко.

— А про бджіл ти що-небудь знаєш?

— Я не вчив. Але я б охоче взявся.

— А "Порадник пасічника" утнеш? — з надією спитав вуйко.

— Я все можу вивчити, — хвалькувато вигукнув Дем’янко. — Один раз прочитаю — і знатиму на-пам’ять!

— Та тут таке діло… — статечно провадив вуйко. — Тільки ж ти, той, не здумай тікати. Бо ми, ведмеді, знаєш, які прудкі? А лапа в мене важка… Еге, так я й кажу —от добре, що ти нагодився, Іванку!

— Це не Йванко, а Дем’янко, — поправила бджола.

— А ти не дзижчи, — огризнувся вуйко, — сам знаю. Так от, Степанку…

Бджолівна одразу ж перебила:

— Це не Степанко, а…

— Та чого ти прискіпуєшся? Наче не однаково — Іванко чи Степанко… Він у мене діловодом буде!

— А які ж він вестиме діла?

— Ого… діла буде багато. Треба взяти на облік усі рої, усі вулики…

— А це з якої речі? — здивувалась Бджолівна.

— А з такої, що я пасічником стану! Увесь наш рід Неїжмедів — природжені пасічники. І я давно мрію доглядати вас, бджіл, обороняти

від шершнів, ос і таке інше. А ви за те віддячуватимете мені медком. Тоді вже не доведеться здиратися на дерева та пазурі собі ламати. Носитимете в мою барлогу.

Бджолівна продзижчала щось нерозбірливе, а вуйко повернувся до Дем’янка:

— Так-от, хлопче, як тебе… Данилко, чи що, зараз ходімо до мене та й приступимо. А коли я стану пасі-чником — і тебе медом почастую.

— А мені не треба, — сказав Дем’янко, ледве встигаючи за вуйком. — Я меду не вживаю.

— Не вживаєш меду?! — Вуйко так здивувався, що зупинився і став як укопаний. — Дивак! Та чи є на світі щось смачніше за мед? Мій давній предок так був об’ївся меду, що занедужав. З тих пір нас і прозвали — Неїжмедами. А як його не їсти, коли він такий солодкий!

— Та я зовсім нічого не їм, — сказав Дем’янко. — Я електронний, дерев’яний.

— Ага, ну, це ще краще, — кивнув вуйко, начебто щось тямив у тій електроніці, і рушив стежкою.

Дем’янко йшов слідом, а бджола летіла зигзагами, інколи сідаючи на вершечки кущів.

— Так-от, Бджолівно, — розважливо говорив Ведмідь, — незабаром працюватимемо разом. Складу іс-пит, одержу свідоцтво та й стану пасічником… Ех, мені мед навіть у зимову сплячку сниться. Ми, ведмеді, ду-же цінуємо мед. Якби ти знала, який він запашний та цілющий!

— А ми трохи знаємо про мед, — ущипливо сказала бджола. — Відомо нам і те, що ви до нього ласі.

— А ласі, — погодився вуйко. — Ех, коли б швидше стати господарем усіх пасік! А тобі хіба не радісно, що у вас буде такий пасічник, як я? Побалакай, прошу тебе, з оцим… як його… хлопчиком, щоб він постарався.

— Аякже, поговорю, щоб він постарався, — згодилася бджола.

І тут, сівши на Дем’янкового носа, тихенько звернулася до електронного хлопчика:

— Ми всі чули, що ти, Дем’янку, прагнеш робити добро, от і стань у пригоді нам, бджолам. Вуйко наду-мав стати пасічником і хоче, щоб ти допоміг йому…

— А чого ж, це можна, — погодився Дем’янко.

— Ти тільки так допоможи йому, щоб він на іспитах провалився, щоб не склав!

Дем’янко заперечив:

— Е, ні, я хлопчик правдивий, я так не можу!

— Ну, подумай, Дем’янку, який з Ведмедя пасічник? Він же усі вулики, усі гнізда розорить!

— Я йому поясню, що цього робити не слід, — сказав Дем’янко.

— "Поясню"… Так він тебе й послухає!.. Ну, Дем’яночку…

— Ні, ні, Бджолівно, не просіть мене брехати…

Сумно задзижчала бджола:

— Ой, леле!.. Дурненький ти ще, Дем’янку… Ну, гаразд, я сама поговорю з вуйком…

Довгенько дзижчала бджола ведмедеві на вухо, все давала пораду. Бурий зрадів:

— Купатимусь у меду!

А бджола вела далі:

— Якщо хочете одержати свідоцтво пасічника, то не забудьте ж того, що я казала. Цей Дем’янко хоро-ший, розумний хлопчик, але дивна звичка говорити все навпаки може збити хоч кого з пантелику.

— Тільки не мене! — ревнув Ведмідь. — Це я твердо запам’ятаю: раз він навпаки, то і я буду навпаки, і вийде те, що треба!

Бджолівна чемненько попрощалася з ним та й полетіла до своєї трудової бджолиної сім’ї, а Неїжмед по-вів Дем’янка до теплої берлоги, де в нього був просторий кабінет.

Засадивши електронного хлопця за величезний дубовий окоренок, вуйко загадав прочитати "Порадник пасічника" й написати контрольну роботу — йому, бачте, треба було відіслати її на заочні курси пасічників. А сам посадив свою Ведмедиху на багажник старенького велосипеда та й поїхав у гості до борсуків. По тому, як вправно рулював Неїжмед по стежці поміж деревами, видно було, що він не вперше тримає велосипед у лапах, — мабуть, їздив колись на цирковій арені.

Дем’янко попрацював старанно, написав про велику користь бджільництва для сільського господарства, про розведення та утримання бджіл, розповів про медоносні лісові дерева та кущі. Гарну контрольну написав!

Наступного дня Неїжмед переглянув Дем’янкову роботу і дуже зрадів — аж лапу об лапу потер.

— Добре! Молодець. Трохи тільки підправлю та й відішлю.

Кілька днів "підправляв", і все переробив навпаки. Дем’янко написав, що користь від бджільництва ве-лика, вуйко закреслив і поставив — мала; Дем’янко написав, що необхідно піклуватися про корм для бджіл, Вуйко переінакшив по-своєму: нічого цього не треба — бджоли такі пронирливі, що самі знайдуть корм. А прочитавши, що необхідно залишати у вулику мед на зиму, вуйко аж розсердився. Ще чого захотіли! Нехай собі сплять цілу зиму, як це роблять усі чесні Ведмеді, та лапу смокчуть, а не переводять мед. І отак усю конт-рольну переінакшив: де було "так" — поставив "ні" і навпаки.

Підкликав до себе Дем’янка і поважно заговорив :

— Посвідчення, певно, скоро пришлють, так що ти той… виріж на блясі моє ім’я — "Неїжмед". При-б’ємо при вході. Щоб так, як в осла Буридановича.

Хоч Дем’янко й не знав, як там у того осла, бо й не чув про нього, але зробив з бляшанки з-під консервів пластинку і почав на ній вирізувати літери…

Минуло кілька тижнів, і нарешті молоденька Черепаха, мабуть, родичка тієї старої, що чимчикувала до Лисовичів, принесла вуйкові пакет. Сонце вже сховалося за високою горою, ліс облягли сизі тіні, а в небі жев-ріла хмара. Узявши того пакета в лапи, вуйко аж затанцював. Та коли роздер і почав читати — радісного на-строю як не було, наче корова язиком злизала. У невеличкому папірці говорилося, що Неїжмед — нічого не тямить у бджільництві і до пасіки його не можна підпускати й близько!

Ведмідь розлютився, зіжмакав папірця й вишкірився на Дем’янка:

— Отак ти мені допоміг?! Ах ти, халамиднику! Та я тебе за-р-раз потрощу!

Дем’янко позадкував до виходу, виправдуючись, що він не винуватий, що він старався… Та Неїжмед не хотів і слухати, кинувся за Дем’янком, наздогнав його за порогом та як замахнеться лапою! На щастя, Дем’янко відскочив убік, і тяжка ведмежа лапа ударилася об гострий пеньок, що стирчав тут із землі. Від болю Неїжмед заревів, закрутився на місці, пхаючи в пащу забиту лапу. Вискочила Ведмедиха, за нею Ведмежата — що там зчинилося!

— Хуліган! Бандит! — ревіла ведмедиха, а малі наздогнали Дем’янка, учепилися — те лапами, те зубами — та й давай тягнути його назад. Бідолашний Дем’янко ледве випручався.

Тим часом, похукавши та посмоктавши лапу, Неїжмед знову кинувся за Дем’янком. Ось він уже майже наздоганяв утікача.

— Ага, попався, навпакикало!.. — ревнув Неїжмед, націлившись стрибнути просто на Дем’янка. А тому й тікати нікуди — перед ним темніє урвище, присів, припав до землі над самісіньким краєм яруги. Ведмідь з розгону перелетів через нього і, хапаючи лапами повітря, мелькнув униз. А урвище — глибоке, поросле чагар-ником, усіяне камінням, десь там унизу шуміла річечка. Навіть важко було збагнути, де скінчив свій політ вуй-ко. Урвище ніби ковтнуло ведмедя.

Дем’янко підвівся і помалу почвалав у глиб лісу. Його не залишала думка, чим же він завинив перед вуй-ком? Зробив йому добро, а, бач, яка відплата…

Задумався Дем’янко і не помітив, що за ним гналася Ведмедиха. Уздрів, коли та вигулькнула з сусідніх кущів. Дем’янко навтікача, Ведмедиха за ним.

"Куди бігти — знову до урвища? — пульсували електрони в Дем’янковій голові. — Е, ні, вдруге номер не пройде". І почав видиратися на сосну. Мабуть, щось сталося з його електронною пам’яттю, бо він забув, що Ведмеді також лазять по деревах...

— Отепер ти в моїх пазурах! — ревнула Ведмедиха й собі подерлася по сосні.

Дем’янко ліз вище, вище, а вона за ним — от-от наздожене... Відстань між ними скорочується, вже не більше метра... І тут Дем’янко дістався до першої товстої гілляки — це був порятунок. Легенький, він побіг по ній далі й далі від стовбура. Коли це гілка під ним задрижала, Дем’янко оглянувся — Неїжмедиха суне за ним! Дем’янко скік на гілку сусідньої сосни! Майже тієї миті та, на якій він щойно був, одчахнудася і... Неїжмедиха шугнула вниз, як мішок з глиною.

Дем’янко поглянув — Ведмедиха лежала, постогнуючи та проклинаючи "шкодливого халамидника". Звичайно, йому було жаль Неїжмедихи, але хіба ж він винен? І чого це він "шкодливий"? Що рятувався од на-паду? Здається, й не дурні звірі Ведмеді, а бач — несправедливі...

Дем’янко зліз із сосни та й подався від Неїжмедової берлоги.

В лісі — це вам не в місті, де асфальтовані вулиці та ще й з назвами. Тут на кожному кроці — то кущ, то густа орішина перепиняє тобі шлях, не кажучи вже про величезні буки або високі модрини. Енергії он скільки треба витрачати! І Дем’янко відчув, що непогано приберегти її до ранку, коли зійде сонце й можна буде заряди-ти сонячні батареї. Примостився під розлогим кущем калини і зменшив споживання струму.

ЩЕ ОДНА ХАЛЕПА

Уранці, коли сонячні промені визолотили гори, пронизали ліс, Дем’янко весело схопився, промив росою свої лінзи і пішов далі, мугикаючи щось собі під ніс.

Та ось раптом почув якийсь гомін і став наче вкопаний: він знов опинився біля тих сосен, де вчора впала Ведмедиха. Видно, заблукав звечора між деревами.

Але що тут відбувається? Стоять два вухаті молоді зайці з пов’язками на лапах, начебто на варті, біля Не-їжмедихи порається Борсук у білому халаті й чепчику — швидка допомога. Тут же товчуться Ведмежата. Узд-рівши Дем’янка, вони закричали в один голос:

— Осьдечки він! Ловіть його, держіть!

Зайченки вмить стрибнули до Дем’янка.

— Я ні в чому не винен, — сказав Дем’янко.

— Ходімо з нами! Там розберемося. По всьому лісу тебе розшукують.

— Це якесь непорозуміння… — почав Дем’янко, та йому не дали договорити.

— Не прикидайся дурником! — гукнув Зайченко. — Скалічив обох Неїжмедів та ще й виправдується…

— Ходім, ходім, там розберемося.

Що було робити Дем’янкові? Зайченки дуже прудкі — від них не втечеш. Пішов, сердега.

Десь так у полудень дочимчикували вони до великої галявини, на якій стояв дерев’яний будинок, оздоб-лений різьбою. Дашок ганку підтримували чотири красиво обточені соснові стоячки. Тут же, праворуч і ліворуч — високі копиці запашного сіна і біля кожної криниця, повна води.

— Ти диви — цілі… — тихо сказав один Зайченко.

— Еге, він таки не їсть, — обізвався другий.

На дверях будинку сяяла золотом пластинка з консервної бляшанки. А на ній напис:

БУРИДАНОВИЧ

Приймає завтра

Старший Зайченко прочинив двері, зазирнув і поспитав:

— Можна сьогодні?

— Ну, чого тобі? — почулося зсередини.

— Побачили, спіймали, привели!

— Що-що?

— Хулігана, кажу, привели, спіймали, побачили!

— А-а… Давайте його сюди.

Зайченки пропустили Дем’янка всередину.

За високим товстелезним окоренком сидів, підперши морду коліньми передніх ніг, худющий Осел. Мор-да йому видовжилась, наче товкачка, одяг звисав, лопатки випирали, та навіть копита покришились. Великі очі сумовито дивилися на відвідувачів.

— Ось якого ми злочинця спіймали! — доповів старший Зайченко.

— Хіба ви мене спіймали? Я сам…

— Добре, добре, — засурмив Осел. — Ми з тобою побалакаємо. А ви, — наказав Зайченкам, — тим ча-сом впіймайте і приведіть сюди Сірого Вовка.

Зайченки злякано перезирнулися, затремтіли.

— Коли ви наказуєте… — пробелькотів старший. — Тільки ж той… У Вовка такі гострі зуби…

— А ви поясніть йому, що я звелів його заарештувати, — мовив бундючно Осел. — Ідіть.

Коли Зайченки пішли, Осел звісив вуха, поглянув на затриманого.

— Ну, признавайся, злочинцю…

— Я ніякий не злочинець… — почав Дем’янко, та Осел його перебив:

— А чого ж, коли Зпіченко доповів, що спіймали злочинця, ти не заперечував своєї вини, а тільки дово-див, що вони тебе не спіймали? Отже, ти визнав себе злочинцем. І Лис Микита заявив, що ти полював на стару Черепаху. Скажи мені, чому ти не пасешся, а полюєш?

— І зовсім я не полюю! — заволав Дем’янко. — Я ніякої їжі не вживаю.

— Го-го-го! — затрубив Осел. — Чи ти гадаєш, що я дурний? Усе, що рухається, потребує їжі. По собі знаю.

— Та я ж електронний, нащо мені та їжа!

— Хочеш мене обдурити!? А де ж тоді Черепаха поділася? Де, я питаю? Коли б винен був Лис Микита, то чого б він заявляв, га! І чомусь ні на кого не кажуть — ні на Зайця, ні на Білку, ні на Барана, а тільки на тебе. Чому?

Дем’янко стояв ні в сих ні в тих. Ну, що тут скажеш?

Тим часом повернулися Зайченки.

— Привели Вовка? — спитав Буриданович.

— Та ми йому сказали…

— А він що?

— Та не розчули, бо далеко було!

— У вас поганий слух, — буркнув Осел і знову поглянув на Дем’янка Дерев’янка. — Ага… тепер про вуйка Неїжмеда… Нащо ти скалічив бідолашного Ведмедя і його Ведмедиху? Він готувався стати пасічником — такий старанний звір, а ти бач, що скоїв…

— Я, отакий маленький хлопчик, і скалічив двох здоровенних ведмедів? — здивувався Дем’янко. — Та що ви, дядьку Осел…

Буриданович знесилено ворухнув головою і невдоволено пробурчав:

— Тільки не викручуйся, а зізнавайся чесно.

Зачувши про чесність, Дем’янко зрадів. Адже він справді хлопчик чесний. Так і сказав Буридановичу. Розповів, як усе трапилось: як він старався зробити добре діло, допомігши Неїжмедові написати про пасічникування, як потім вуйко хотів його потрощити, як він тікав і як перед урвищем розпластався на землі, а ведмідь перескочив через нього і шелеснув униз…

— От бачиш, — слабіючим голосом промовив Буриданович, — патякаєш про добрі діла, а сам, рятуючи свою шкуру, призвів до того, що Неїжмед став інвалідом. Упав у глибокий яр, та на камінцях і пеньках, серде-шний, зламав собі лапу й вибив око. До того ж і шубу продер в багатьох місцях. Он що ти накоїв.

— Та хіба ж я винен, що він… — почав Дем’янко, але Буриданович перебив:

— А сердешна ведмедиха, мати двох малих діток? Коли б ти не заманив її на тонку гілку…

— Гілка товстелезна! — вставив Дем’янко.

— Бач, який ти ще неосвічений, — скрушно сказав Буриданович. — Для тебе — товста, а для ведмедихи — тонка. Усе на світі відносне. Це треба розуміти.

Він зітхнув і надовго замовк. Стурбовані Зайченки спитали в один голос:

— Як ваше здоров’я, Буридановичу?

— А-а… Яке вже там здоров’я, коли я нічого не їм? — зітхнув Осел. — Відколи я пішов на підвищення, не спожив і травинки, не випив і краплі води.

— Тепер же у вас дві копиці сіна і дві криниці!

— Отож то й біда, що дві і дві… — зітхнув Осел і додав: — Та ще й однаковісінькі.

— То чому ж ви не їсте й не п’єте?

Буриданович хитнув головою, вона зісковзнула з його колін і важко впала на пень. Так стукнуло, що Зайченки аж підскочили. Бідолашний Буриданович ледве потім звів голову і, знову підперши її передніми колі-ньми, сумно подивився на Зайченків:

— Чому я не їм і не п’ю? Ех, темнота, темнота… Ви, мабуть, і не здогадуєтесь, що, окрім капусти й мор-кви, на світі є ще така мудра наука, як філософія. Коли б ви, Зайченки, були мудрими, то не дивувалися б з того, що от я маю дві копиці калорійної трави, а сам голодую…

— То ви ж так здохнете! — прохопився старший Зайченко.

— "Здохнете"… — повторив Буриданович. — Хоча б говорити культурно навчився… Дві копиці сіна — це не просте діло, як вам здається. Ну от, підійду я до однієї — смикну віхоть та й почну споживати. А чому, дозвольте спитати, я маю віддати перевагу цій копиці? Чому не почати другої?

— Ну, то смикайте з другої.

— Тоді я вас запитаю: а чому не з першої?

— Ну, то…

— От вам і "ну, то"… Краще я загину голодною смертю, аніж бездумно почну якусь копицю.

Буриданович, певно, втомився від балачки, бо деякий час знову сидів мовчки, навіть очі заплющив. По-тім таки завершив справу нашого електронного хлопчика — наказав посадити Дем’янка в глибоке дупло і не випускати, аж поки не признається, що він винен у всіх гріхах. А коли признається — послати його пасти моло-деньких черепах. Щоб мав змогу виправитися.

Отакі мудрі постанови Осел ухвалював не раз. Лисиць, таких ласих до курятини, призначав на роботу в курники. Зайців, які спустошували громадські городи, посилав сторожами до капусти. Вовків, що різали овець, призначав на пастухів. Хай, мовляв, перевиховуються!

— Подумай, пометикуй, помисли… — сказав, дивлячись на Дем’янка.

Голос йому слабів з кожною хвилиною, він уже ледве ворушив язиком. Помітивши, що Буриданович так знесилів, що от-от знепритомніє, Зайченки вискочили і швидко повернулися з відерцем води.

— Нате ось, випийте!

Буриданович пробелькотів:

— Аз якої криниці?

— З отієї! — вигукнули Зайченки, схиливши голови ліворуч.

— А ч-чому не з тієї? — Буриданович хитнувся праворуч, і голова його впала на окоренок. Підвести її він уже не зміг, не мав сили. Проте ще мимрив: — Це все не так просто… з якої…

Осел Буриданович знепритомнів. Його вуха опали, як зів’ялі лопухи, і налякані Зайченки викликали швидку допомогу.

Дем’янко поправив беретика та й подався з будиночка. Але Зайченки швидко схаменулися, наздогнали й одвели до старезного дерева, в якому зяяло велике дупло. Адже так наказав Осел Буриданович.

До речі, швидка допомога, яка прибула десь надвечір, врятувала Буридновича простим, та дотепним способом. Борсук давав йому одночасно по два віхтики сіна, з обох копиць, і змішану воду з обох криниць, отак розв’язавши складну філософську проблему.

АРИФМЕТИКА І СОСНОВІ ШИШКИ

Сидить бідолашний Дем’янко у глибокому дуплі, нічого не бачить, нічого не чує. Та як його бачити, ко-ли отвір високо-високо. Дістатися до нього не можна ніяк. Дем’янко пробував здиратися вгору, упираючись у стінки дупла, але кожного разу падав.

Щодня в отвір просовував свого дзьоба Грак і запитував, чого принести в’язневі попоїсти. Але Дем’янко щоразу відмовлявся. Він думав, як вибратись на волю. А от одного разу попрохав Грака, щоб йому носили соснові шишки.

— Ти що, їх їстимеш? — поцікавився Грак. — А брехав, що їжа тобі зовсім не потрібна.

— Ні, я їх не їстиму. Я… я їх рахуватиму. Бачте, я дуже люблю арифметику. І це буде для мене невелич-ка розвага.

— Гар-разд, гар-разд, — після роздумування прокаркав Грак. — Чого доброго, а шишок можна.

Десь так днів через два в дупло заглянула Білочка. В передніх лапках вона тримала велику шишку.

— Маєш гостинця! — засміялася вона, показуючи зубки. — Лови!

Дем’янко притиснувся до стіни, і шишка бухнула йому прямісінько до ніг. По кілька разів на день Біло-чка заглядала до Дем’янкового дупла. І щоразу, коли вона гукала: "Маєш гостинця!" — Дем’янко рахував:

— Одна, дві, три, чотири, п’ять...

Ох і довго йому довелося рахувати! Шишки заповнювали дупло. А Дем’янко ставав на них і все підніма-вся і піднімався до отвору. Коли вже можна було взятися руками за край дупла, Дем’янко подякував Білочці за роботу й попросив передати Гракові й Ослові, що шишок уже не треба носити, що він уже нарахувався досхочу.

Як тільки стемніло, Дем’янко виліз із дупла і спустився на землю. А там вибрався на стежку й прудко подався геть.

ЗУСТРІЧ З ВОВКОМ, КОТОМ І ВОГНЕМ

Сонце було вже над обрієм, коли він вийшов на узлісся. Бачить, а за кущем лежить Сірий Вовк. Поклав морду на лапи, висолопив язика і жадібно дивиться на долину. Боки йому позападали, аж ребра видно. А в до-лині в загороді вівці мекають — багато їх там, ціла отара. їх стережуть здоровенні Пси. Одна Овечка вийшла з загороди в долину і поскубує собі травичку. Отож на неї і дивиться Сірий Вовчище. Не помітив навіть, як до нього Дем’янко підійшов.

— Здрастуйте, дядьку!

Вовк як не схопиться з переляку. Спіткнувся та мордою в землю — тиць! А тоді зиркнув, побачив де-рев’яного хлопчика, забурчав :

— А бодай тебе, отак налякав.

Дем’янко засміявся й каже:

— Дядьку Вовче, що ви оце тут пильнуєте? Може, я вам у пригоді стану? Я, бачте, хочу робити добро.

— Добр-ро? — вишкірив зуби Вовк.

— Так-так, — запевнив його Дем’янко. — Добро.

— Ну, тоді ось що, хлопче, допоможи мені в одному ділі.

— Охоче! — вигукнув Дем’янко.

— Бачиш он ту Вівцю, що пасеться в долині?

— Бачу, — сказав Дем’янко.

— Вона боржниця моя, а боргу не віддає. Побачить мене — відразу до Псів тікає…

— Так я їй зараз скажу, щоб віддала!

— Еге, ти її не знаєш, хлопчику! Краще нічого не кажи, а піди та приведи сюди. Я сам тут з нею побала-каю.

— Добре! — сказав Дем’янко і побіг.

Що він там говорив Овечці — здалеку не чути було, але дивиться Вовчище: веде! Ідуть собі лісом та лю-бенько розмовляють. Підходять. Як побачила Овечка Вовка — вся затремтіла, жалібно замекала.

— Бач яка! — заклацав зубами Вовк. — Ще й мекає. Ану цить. Мою траву в долині їсть, а набутком сво-їм поділитись не хоче! Ходім, ходім, я з тобою побалакаю!

Вовк ухопив бідолашну Овечку зубами за вухо та й потяг у ліс. А Дем’янко, підстрибуючи, побіг собі далі. Радий, бо думав, що зробив добре діло.

Проминув долину, перейшов перелісок. Дивиться — синіє ставок, а біля нього сидить Кіт і лапою сльози втирає. Такий здоровенний Котисько — і рюмсає! Дем’янко підійшов до нього.

— Чого плачеш, Котику?

— Як же мені не плакати, ня-а-ав… Риба топиться у воді, пропадає, треба спустити воду, а я не подужаю підняти ось заставки. Може, спробуємо вдвох? Зроби добре діло, бо загине риба, ня-у-у…

— Охоче допоможу! Адже я вирішив робити добрі діла.

Підійшли вони до греблі, Дем’янко як наліг, як натиснув — заставка так і піднялася. Тепер вода з шумом ринула в прохід. Кіт аж засміявся. Вода вибігає, а рибу сітка затримує, що перед заставкою стоїть. Ходить він понад ставком, потирає лапи, розгладжує вуса:

— Молодець, хлопчику, допоміг!

Дем’янко аж підскочив з радощів, попрощався з Котом і подався далі.

Сонце торкнулося вечірнього пруга, а там і сховалося в травах.

Іде Дем’янко, дивиться — посеред луків сизий димок в’ється. Підійшов ближче, бачить — згасле багаття. З-під попелу блимнуло червоне око, знесилений Вогонь прохрипів :

— Допоможи мені, хлопчику… Помираю без їжі… Підклади сухої травички чи ломаччя, щоб я міг до лі-су дістатися…

— Гаразд, дядьку Вогонь! — гукнув Дем’янко.

Кинувся назбирав сухого галуззя й поклав його валком аж до густого лісу. Вихопився гострий вогняний язик, лизнув дрівця і загоготів од задоволення.

— Смачно! Ох і смачно! Го-го-го-го-го…

Вогонь жадібно пожирав гіллячки, наближаючись до лісу. А Дем’янко дивився і радів, бо думав, що й цього разу зробив добро.

І побіг далі.

Тим часом стемніло. Тільки позаду видно було яскраві спалахи — то Вогонь порався на узліссі.

ХЛОПЧИК ЖИВЧИК

На ранок Дем’янко перейшов ліс, подивився — перед ним розіслалося безмежне поле пшениці. Вона сто-яла суцільною стіною. Вусаті колоски звисали донизу.

Раптом бачить Дем’янко — понад колоссям пливе чиясь голова. Все ближче й ближче. Можна вже роз-гледіти обличчя — воно привітно усміхається. Що за дивина?

Та ось ще хвилина, і з пшениці виїхав на велосипеді білявий хлопчик.

— Доброго ранку! — гукнув він Дем’янкові.

— Доброго ранку.

Хлопчик скочив з велосипеда, підійшов, придивляється.

— Ти хто? — питає.

— Я Дем’янко Дерев’янко! Електронний хлопчик.

— Он воно що! А я було подумав, що зустрів Буратіно, — так на нього схожий!

— А ти хіба не схожий на інших хлопчиків? — спитав Дем’янко. — Схожий, правда? Але не такий самі-сінький. Оце я тебе побачив раз і вже де завгодно впізнаю!

— Тепер і я тебе впізнаю, — сказав хлопчик, придивляючись до Дем’янка. — Ти хоч і схожий на Бураті-но, але якийсь не такий, інакший… Давай дружити!

— Охоче!

Дем’янко простягнув хлопчикові дерев’яну руку. Той потис її своїми теплими пальцями.

— А тебе як звати, друже? — спитав Дем’янко.

— Звуть мене Живчик, тобто жвавий хлопчик.

А далі Живчик посадив Дем’янка на раму велосипеда й повіз до свого батька.

— Ти не лякайся, Дем’янку, коли побачиш мого татка, — казав він, женучи машину межівником. — Мій тато — Велетень, але дуже добрий. Він тебе полюбить.

Довго вони їхали. Дем’янко встиг розповісти про свої пригоди. Нарешті попереду засяяли на сонці дахи височенного будинку. Садок, що розкинувся навколо нього, здавався дуже низькорослим.

— У цьому будинку ми живемо, — сказав Живчик. — А ота довжелезна будівля із скляним дахом — то майстерня. Там тато працює.

Живчик запросив Дем’янка до своєї кімнати.

— Гарно в тебе, — зрадів Дем’янко. — А книжок скільки!

— От і будемо жити тут разом, — сказав Живчик. — Згода?

— Згода!

Живчик і Дем’янко жили весело, дружно. І кроку не могли ступити одне без одного — куди Живчик, ту-ди й Дем’янко.

А одного разу Дем’янко попросив Живчика повести його до майстерні. Той охоче погодився.

Ох, яка ж вона велетенська, ця майстерня! Дем’янко побачив, що будівля має безліч воріт і з кожних щось виїжджає. Живчик розповів йому, що то таке. З одних воріт сунуть електропоїзди, з інших —

автомаши-ни, а там далі — трактори, комбайни, літаки. Отут Дем’янко побачив і ракету. її везли на довжелезному візку. Живчик пояснив, що за допомогою цих ракет запускають штучні супутники. Так он які ракети! І зовсім вони не для того, щоб добиратися до Палацу науки!..

Зайшли всередину. Ой леле! Дем’янко став як укопаний.

Посеред майстерні, біля важкого ковадла стоїть величезний чоловік. Руки в нього, видно, дужі-дужі, бо тримають важелезного молота. Велетень розмахує тим молотом, наче іграшкою, б’є по ковадлу.

Г-гух! Г-гех!

Дзвенить метал, іскри снопом віються.

Г-гух! Г-гех!

Довго стояли друзі, все дивилися, як працює Велетень.

Та ось він їх помітив, усміхнувся привітно. Докінчив якусь складну машину, і вона посунула до виходу. Велетень подивився на годинника, поклав молота й підійшов до хлопчиків. Нахилився, обережно взяв Дем’янка, поставив на долоню і підняв угору, підніс до свого обличчя.

— А що, малюк, як діла? — Велетень придивився до Дем’янка. — Ти хто, звідкіля?

— Це, тату, Дем’янко Дерев’янко, — пояснив Живчик. І тут же розповів про Дем’янка і про його мрію стати справжньою людиною.

— Що ж ти робиш, щоб твоя мрія збулася? — спитав Велетень. Він намагався говорити якомога тихіше, та однаково голос його гуркотів, наче грім.

Дем’янко став розказувати, як він робив добро:

— Я допоміг бідному Вовкові зустрітися з Вівцею, допоміг Котові врятувати рибу, щоб не потопилася, підклав конаючому вогневі сухого ломаччя...

— Ох і дивак же ти! — похитав головою Велетень. — Якщо ти й далі робитимеш таке "добро", то багато лиха накоїш!

— А чому? — здивувався Дем’янко.

— Вертай у ліс і побачиш, що ти накоїв, — порадив Велетень.

Велетень поставив дерев’яного хлопчика додолу, поруч із своїм сином, а сам знову взявся за молот.

— Ну, тоді підвези мене назад до лісу, — попросив Дем’янко свого нового друга.

Він перебирав у пам’яті свої вчинки, і ніяк не міг здогадатися, що ж він не так зробив.

Швидко мчить Дем’янко разом із своїм товаришем. Обабіч дороги стіною стоїть золота пшениця, важке колосся хилиться до землі... А вдалині вже синіє густий ліс.

СЛОН ТУП-ГУП

Крокує Дем’янко лісовою стежкою, посвистує та замашною лозиною цьвохкає. Коли це чує — щось йо-му назустріч іде та так гупає, що аж земля двигтить. Зашелестіли кущі, і ось бачить наш хлопчик — просто на нього суне якась жива гора! Придивився — великі вуха ворушаться

сюди-туди, аж вітер здіймається: маленькі очі уважно дивляться вперед, а замість носа довжелезний хобот аж до землі теліпається.

Дем’янко став на стежці, взявся в боки:

— Заждіть, дядьку!

— Насамперед треба вітатися, нечемний ти хлопчиську, — лагідно сказала тварина і, легенько вхопивши Дем’янка хоботом, посадила собі на шию — коло вуха. Не зупиняючись, потупала далі. — Я слон Туп-Гуп. Чув про мене?

— Добрий день, дядьку Слон, добрий день! — загукав Дем’янко і вхопився за Слонове вухо, щоб не впа-сти.

— Ну, здоров був.

— А скажіть, чи ви часом не з мухи зроблені?

— Що таке? — перепитав Слон і затрясся од сміху.

Слони, бачте, реготати не вміють, а коли їм дуже смішно, то їх тіпає.

— Та це мені муха Росяниця казала, що мудрий Сич збирався з мух робити слонів.

Нічого не відповів Слон, тільки знову затіпало його так, що Дем’янко мало не впав.

— Не слухай дурниць, — нарешті спромігся промовити Слон. — Отакі Сичі та Росяниці тільки голови затуманюють. Я споконвіку Слоном був… А бачиш, яких я хижаків наловив?

Тільки тепер Дем’янко обернувся назад і побачив на Слоновій спині дві клітки. В одній сидів Лис Мики-та, його Лисиця, Мицько й Міна, в другій — Вовчисько.

— О, та тут є й мої знайомі! — вигукнув Дем’янко. — За що ж це їх у клітку посадили?

Не встиг і слова промовити Слон, як заскавчав Лис:

— Дем’яночку, любий!.. Оце ж така напасть — видумали, ніби ми полювали на Черепаху, а того не віда-ють, як важко впоратися з нею… Тьху! Що я мелю?! Я сном і духом не знаю… Виручи, Дем’яночку, відчини клітку. І те неправда, що наші морди в курячому пушку, їй-богу, кожного разу, ото як поласуєш курочкою чи півником, то таки ж і морду лапами вмиєш. Який там може бути пух? Тьху! Що я верзу! Ми ж приятелювали з ними!..

— Що заробив — те й маєш! — відповів Дем’янко нахабному Лисові. — Скажіть, дядьку Слон, а Вовк за що попався?

— На Вівцю напав.

— Напав? — скрикнув Дем’янко. Руки йому ослабли, не втримався і гепнув додолу. Добре, що Туп-Гуп не наступив на нього своєю важезною ногою. Він підняв Дем’янка хоботом, знову посадив собі на шию і турбо-тливо спитав:

— Ти чого злякався?

— Я не боюся, — сказав Дем’янко, — але я… одному Вовкові…

— Що, може, допоміг заманити в ліс Вівцю?

— Так, — признався Дем’янко.

— Чув, чув я про тебе, — похитав хоботом Слон. — Ти електронний хлопчик, який хоче стати людиною?

— Еге.

— То навіщо ж ти стільки лиха накоїв? Коли б Вівчарки не нагодилися, Вовчище роздер би оту бідну Ві-вцю…

— То її врятували?

— Наледве встигли. Вона, правда, понівечена… А Вовчисько — ось у клітці сидить.

— От спасибі вам, дядечку Слон! Я ж не знав, що він такий. Каже, поговорити тільки…

— Але ж ти і Котові послугу зробив!

— А хіба що? — злякано спитав Дем’янко.

— А те, що Котисько добре-таки поласував рибкою! На щастя, я нагодився та заставку опустив. Рибка тепер плаває.

— А де ж Котисько?..

— Утік, — із жалем сказав Слон. — Ніколи було за ним ганятися — треба було пожежу гасити. Вогонь такого лиха накоїв…

— Ой! Це ж я і Вогневі допоміг… — чесно признався Дем’янко. — Я ж думав, що добре діло роблю, а воно, бач…

— Ну, не побивайся, Дем’янку, — заспокоїв його Слон. — Адже тепер ти знаєш — щоб добро робити, треба розум мати.

Слон ще довгенько повчав свого пасажира. А той слухав і силкувався все затямити. Так вони дійшли до місця, де стежка розгалужувалась. Одна вела на узлісся, а друга губилася десь у глибині лісу.

Тут Дем’янко і попросив зсадити його. Стежина, що вела в ліс, була йому знайома.

Розпрощався з Слоном і подався в гущавину.

Ось підходить до ставка.

А на греблі стоїть Кіт і торгає лапами заставку. Побачив Дем’янка — почав жалібно нявкати:

— Ня-а-ав… Няв… Допоможи, хлопчику, підняти заставку, бо риба потопиться у воді-і…

— Зараз, зараз, Котиську, — сказав Дем’янко і взяв тонкого дубця, що лежав на траві. Потім схопив Кота за хвіст: — Знову рибки схотілося?

Та як хльосне його дубцем!

— Ня-я-в… Якої рибки?! — занявчав Кіт. — Нащо вона мені здалася?

— Не придурюйся, шкодливий Котиську! Забув? Я тобі нагадаю!

І знову хльось, хльось.

Покаравши Кота, Дем’янко пішов Шукати Вогонь. Ліс у багатьох місцях дуже вигорів. Замість зелених дерев стирчали обвуглені стовбури, а далі цілими купами лежав попіл. Видно, Слонові довелося добряче по-працювати, щоб загасити пожежу. Перестрибує Дем’янко купи попелу, поспішаючи геть із лісу. Коли це одну купку він якось ненароком зачепив і… Ой леле!.. Побачив у ній жарини. Так ось де сховався цей руйнівник! Під ковдрою із попелу жевріє до слушного часу…

— Допоможи мені, хлопчику, — блимнув червоним оком Вогонь. — Дай чогось попоїсти…

— А пити не хочеш? — спитав Дем’янко.

— Ні-ні! — злякано прошелестів Вогонь, ховаючись у попіл. — Де ж ти бачив, щоб голодний хотів пити? Підкинь мені сухеньких дровець, гіллячок!..

— А чого б перед обідом не випити водички? Для апетиту.

— Нехай їй всячина, тій воді. Я недавно так напився, що трохи не вмер. Хочу їсти…

— А я принесу пити!

— Їсти!..

— Пити!!

Дем’янко вистрибом побіг до струмка, що жебонів у траві. Ось вода, а в що її набереш? Поміркував. А тоді вирвав лопушину, взявся за краї і зачерпнув води. Ніс обережно, щоб не розхлюпати. Приніс та як лине туди, де сховався Вогонь:

— Прошу!

Вогонь тільки зашипів:

— …Ш-ш-ш-шу-у.

Приніс Дем’янко ще, хлюпнув, примовляючи:

— Пий, а їсти не проси!

Тільки засичав лютий Вогонь:

— …С-с-си

Носив Дем’янко воду аж дотри, доки не згинув хижий Вогонь. Туди йому й дорога.

На узліссі Дем’янко почув якесь веселе гоготіння, поглянув — і тут Вогонь! Цей підліз під казан, приче-плений на триногах, і жадібно лиже його випукле дно. І видно, це йому дуже подобається, бо аж сміється, аж виспівує. А казан тільки шипить, мабуть, від болю…

Не довго думаючи, Дем’янко кинувся заливати Вогонь. А тут підійшов Рибалка:

— Що це ти витворяєш, хлопче?

— Це ось Вогонь витворяє, — сказав Дем’янко, — бачите, він хоче спалити казана!

І розповів про те, як лютий Вогонь мало лісу не спалив.

— Он воно що! — усміхнувся Рибалка. — Ти правильно зробив, що залив той Вогонь, бо то Вогонь ди-кий. А цей — приручений, цей допомагає людині. Бачиш, не казан він палить, а варить нам юшку!

Спочатку Дем’янкові аж не вірилось: як це так — одне й те ж то шкідливе, то корисне! Рибалка поясню-вав, аж поки Дем’янко не второпав. Тоді підклав прирученому Вогню хмизу і попрощався з Рибалкою.

— А юшки не хочеш скуштувати?

— Спасибі, — подякував Дем’янко. — Я не голодний.

ДЕМ’ЯНКО У ВЕЛЕТНЯ

Коли Дем’янко Дерев’янко вибрався з лісу, поминув пшеничне поле і підійшов до будинку Велетня, то зустрів тут Живчика. Той зрадів, побачивши Дем’янка, й одразу ж повів його до майстерні.

— Ну, як твої діла? — спитав у Дем’янка Велетень.

— Добре, добре! — весело вигукнув Дем’янко. — Тепер я вже стану людиною! Бо знаю, як добре діло робити.

— Це ще не все, любий хлопчику, — лагідно сказав Велетень. — Добре діло й машина може робити… А от скажи, чи ти знаєш, що то є краса?

Дем’янко розгубився. Про таке йому ніхто досі не говорив.

— Краса? Ні, не знаю. Хто вона така? Де живе?

— Краса живе скрізь, — якось мрійно промовив Велетень. — Подивися на це безмежне поле…

Дем’янко повернув свої скляні очі, подивився.

— Ну що ж, пшениця… В колосках у неї зернята…

— А ти чуєш, Дем’янку, як сонячне проміння черкається об колоски, і вони дзвенять, дзвенять?

— У мене добрий слух, — відповів Дем’янко, — але я цього не чую.

— А ти бачиш, яким сизим пасмом видніється на обрії ліс? Здається, хмара припала на хвилинку до самі-сінької землі, щоб перепочити, і от-от полине далі…

— Та що там, — знизав плечима Дем’янко, — ліс та й годі. Багато дерев, є кущі.

Велетень докірливо посміхнувся:

— А ходімо зі мною.

Узяв обох хлопчиків на руки та й поніс по сходах на самісінький дах майстерні. Там стояв такий гарний-прегарний літачок.

— Це вертоліт, Дем’янку! — загукав Живчик. — Тато запустить його, і ми полетимо високо-високо.

І справді, Велетень посадив Дем’янка з Живчиком у прозору кабіну й запустив мотора. Гвинти вертольо-та почали обертатися — спочатку повільно, а потім так, що й око не змигне… І вертоліт спершу помалу, а далі все швидше почав підійматись угору.

У радіотелефонах лунав Велетнів голос:

— Бачите там далеко море? Придивіться, яке воно голубе під сонцем, як переливається різними кольора-ми. Прислухайтеся — воно грає!

— Море… — міркує Дем’янко вголос. — Та що там такого? Просто дуже багато води. Величезна калю-жа та й годі.

А Живчик подивився і аж усміхнувся — таке море гарне.

Дем’янко спитав:

— Чого це ти смієшся?

— Бо гарно як… — тихо відповів Живчик.

Вертоліт знову сів на дах — це Велетень по радіо подав команду знижуватись. Відчиняючи прозору ка-біну, він мовив, ласкаво посміхаючись :

— Знаєш, коли ти станеш справжньою людиною, Дем’янку?

— А коли?

— В ту мить, коли відчуєш красу нашої землі, коли збагнеш, яке то щастя — праця, пізнаєш її смак.

Залишився Дем’янко Дерев’янко жити у Велетня. Разом з його сином Живчиком бігав польовими стеж-ками, знайомився з усякими рослинами. Йому дуже цікаво було знати: чого вони ростуть? От хоча б кукурудза. Недавнечко була врівні з Дем’янком, а сьогодні викинула своє зелене широке листя і вже сягає за його голову. Та й Живчик з

кожним днем вищає. Коли вони познайомились, Дем’янко був йому під пахви, а тепер і навшпиньки стане, то не дотягнеться. Чому воно так? "А я? — думав з гіркотою. — Я все такий самий, як був, ще коли вирушав у мандри..."

Довго міркував над цим Дем’янко, але так ні до чого не доміркувався.

Одного разу вони сіли на маленького електричного трактора і взялися прополювати садок.

— Скажи мені, Живчику, чого все росте — і бур’ян, і кукурудза, й інші рослини, і ти ростеш, а я не рос-ту? — спитав Дем’янко у свого товариша.

— Бо ти дерев’яний. Розумієш, ти — дерев’яний хлопчик.

— А хіба дерева не ростуть? — заперечив Дем’янко.

Живчик трохи подумав, перед тим як відповісти.

— Дерева ростуть, доки живі. Коли вони тримаються корінням за землю, вона дає їм соки для зросту. А ти зроблений із сухого неживого дерева...

— Почекай, почекай! — перебив Дерев’янко. — А ось ти. В тебе ж нема коріння, а такі самі ноги, як у мене. Виходить, що й тобі земля не дає своїх соків. Чому ж ти ростеш?

— Еге, людей земля інакше пригощає. І зерно в колосках, і яблука та ягоди на гіллі — то все для людини. В усьому тому соки землі нашої. Тому й дбають люди, щоб виростити добрі врожаї. Працюють не покладаючи рук.

Товаришева розповідь засмутила Дем’янка. Ох і мало ж він знає! Йому треба багато вчитися, треба пере-читати гору книжок…

"Вчитися! Вчитися!.." — вистукувало в його електронному мозку.

Уже всю землю між рядами яблунь і груш переорали, а Дем’янко все мовчав. Тільки дивився на чорну ріллю, що лисніла проти сонця.

— Чого це ти замислився, Дем’янку? — спитав Живчик.

— Та згадав те село, де я з’явився на світ. У селі є хороша школа. Отам би мені повчитися, правда?

— То було б незле, — сказав Живчик. — А як те село зветься? Ти щось мені не казав.

— Непитайлівка.

Живчик здивовано подивився на Дем’янка і зупинив тракторця.

— Як-то Непитайлівка?! Я ж тебе по-хорошому питаю!..

— Непитайлівка!

Розсердився Живчик, подумав, що Дем’янко з нього глузує.

— Ага, ось ти який! Теж мені друг…

— Непитайлівка! — знову повторив Дем’янко.

І тут Живчик не втримався. Хіба він міг стерпіти оте глузування?! Замахнувся і стукнув бідолашного Дем’янка, здається, й не сильно, але

той аж на яблуні опинився. Зачепився за гілку штаненятами, висить і нога-ми дриґає.

Живчик скочив з тракторця, взявся в боки, задер голову і гукає:

— Так що — Непитайлівка?

— Непитайлівка! — відповідає Дем’янко, метляючись на гілляці. — Непитайлівка Невідомого району! Непитайлівка, Непитайлівка…

Живчик розсміявся.

— Ану тебе! — махнув він рукою. — І як я міг розсердитись? Я й забув, що ти робот. Ти вже мені ви-бач… У тебе щось там заскочило. Тому ти й повторюєш одне й те ж саме, наче зіпсована платівка в радіолі. Та нічого, Дем’янку, я тебе полагоджу! Побіжу по драбину, зніму тебе…

Живчик побіг, а в Дем’янковій голові шугала одна думка: тікати! Скоріше тікати! Живчик ще малий, він навіть не знає, що є таке село — Непитайлівка! То що він там тямить в електронній системі робота? Залізе свої-ми руками в самісінький мозок, що йому зробиш? Розібрати на частини — розбере, а скласти? Та напевне ж не складе! Е, ні, тікай, Дем’янку, поки цілий!

Шарпнувся Дем’янко. Хоч трохи й костюмчика порвав, але таки одчепився й повис на руках. Дивиться, а від будинку вже йде Живчик з драбиною. Роздумувати було ніколи. Дем’янко камінцем гепнув на ріллю. Схо-пився на ноги й кинувся бігти в поле. А там причаївся в густій гіллястій пшениці. Бачив, як Живчик шукав йо-го, чув, як він гукав, але не обізвався.

Журно стало Дем’янкові. Через прикре непорозуміння, він, вважай, втратив друга…

НА ОРБІТІ СУПУТНИКА

Сидів наш Дем’янко у пшениці та все розмірковував, що робити? Куди податися? І так йому закортіло повернутись у свою рідну Непитайлівку! Але де та Непитайлівка? Як до неї дістанешся?

Довго шукав відповіді на таке складне запитання. Навіть не помітив, як підкрався вечір і на небі засвіти-лися зорі-ліхтарики. Схопився. Треба щось робити. Глянув туди, де була майстерня Велетня. А там спалахували то сині, то червоні вогники. З широченних воріт виїжджали на дорогу довжелезні платформи. Он повезли раке-ту, мабуть, запускатимуть, супутника…

В цю мить у Дем’янковій голові блискавицею спалахнула рятівна думка…

Він звівся на ноги і швиденько подався до шляху, вимощеного синіми пластмасовими плитами. А шлях той вів до космодрому.

Що таке космодром, ви ж, певно, знаєте? Це аеродром для ракет. Там яскраво горіли прожектори, Дем’я-нкові спочатку здалося, що туди — рукою подати. Проте довелося тюпати довгенько, І коли він був на місці, височенна ракета вже стояла сторч. І нікого поблизу не було. Мабуть, зараз запускатимуть, і всі люди сховалися в укриття.

"Спізнився! — скрушно подумав Дем’янко. — Хоч би встигнути за щаблі вхопитися!"

Побіг до ракети, а в голові наче молотком вистукує: встигну — не встигну, встигну — не встигну…

Ось уже ракета близько… Дем’янко біжить, мало не падає. А таки добіг! Ухопився за щабель на ракеті, підтягнувся і далі поліз, як по драбині.

Коли це раптом наче грім ударив! Ракета здригнулась, ожила і почала підійматися вгору, все вище й ви-ще… А внизу вирувало полум’я.

Глянув Дем’янко Дерев’янко вниз — усе подаленіло. І космодром, і стрічка шляху, і Велетнева майстер-ня — усе відпливло в далечінь, а потім і зовсім зникло. Внизу були тільки хмари. А згодом і хмар уже не стало видно, — ракета летіла в космічному просторі.

Дем’янко дістався по щаблях аж до кулі з якимись штирками. Лежала вона в заглибині — як зернина в стручку. Ану, скільки штирків? Один, два, три…

Не встиг Дем’янко полічити, як щось клацнуло, штовхнуло знизу й викинуло і кулю-супутника, і його! Викинуло у космічний простір. Здавалося, що ракета завернула кудись убік, а Дем’янко повис із супутником над безоднею.

Що ж сталося?

Це ракета винесла супутника на орбіту і пустила його самостійно подорожувати навколо Землі. Дем’янка також викинуло на орбіту супутника!

— Живчику! — загукав Дем’янко. — Жив-чи-и-ку-у!

Але навіть сам не почув свого голосу. Бо тут, у космічному просторі, нема повітря — значить, і звуків нема. Кричи, хоч лусни, і ніхто тебе не почує.

Що ж робити?

Десь далеко-далеко сяяли зірки… Унизу голубіла велика-велика куля. То — Земля. На ній — люди. І во-ни, безперечно, спостерігають за супутником. І Головань та Рукань теж. Може, хлопці і його помітять, га?

Звід-ти, з Землі, він теж, мабуть, блищить, як маленька зірочка… Пролітатиме над Непитайлівкою, і вони побачать його!

Отак Дем’янко Дерев’янко несподівано-негадано став супутником Землі. Земну кулю він облетів за яки-хось півтори години. А на Землі дивувалися: звідки взявся ще один супутник?..

Там, у Непитайлівці, дні змінювались ночами, а Дем’янко все кружляв по своїй орбіті…

ЯК ВИПАДОК ДОПОМІГ ДЕМ’ЯНКОВІ

Спочатку Дем’янко Дерев’янко рахував свої оберти навколо Землі. Та коли дійшов до п’ятдесяти — пе-рестав. Бо йому набридло. Скільки він буде отако кружляти? Мабуть, уже всі й забули про бідолашного Дем’янка… Думка про те, як спуститися на Землю, не давала бідоласі спокою. Чого він тільки не робив: і нога-ми дригав, і руками розмахував, сподіваючись, що це допоможе йому змінити напрям польоту. Але де там! Як летів, так і летить…

І хтозна, скільки довелося б Дем’янкові отак кружляти довкола Землі, коли б не один випадок. Звичайні-сінький, нічим не визначний випадок. І статися він міг значно раніше. Але так воно вже судилося…

Дем’янко летів над Землею і все розмахував руками, хоча й переконався, що це не допоможе йому спус-титися. Тут, на такій височині, хмари не заступали Сонця, і воно щедро наснажувало його батареї енергією. Треба було хоч якось витрачати її. І саме в цих безглуздих рухах Дем’янко і вбачав вихід. То поплеще себе по стегнах, то по животі… Але ось він ненароком ляснув себе в груди.

І… Що це? Тієї ж миті, коли рука торкнулася грудей, під нею щось клацнуло, і Дем’янко одразу ж сприй-няв цілком голосне, виразне:

Бі-біп… Бі-біп…

То були радіосигнали супутника. Це він подавав свій голос. Гарячково запрацював Дем’янків електро-нний мозок. Ага, так-так… Пригадав, у нього ж є чудова радіостанція з напівпровідників. Про це подбали непи-тайлівські хлопці. А тепер ось випадково, цілком випадково він увімкнув її і слухає голос супутника.

Бі-біп… Бі-біп… — линули сигнали з космосу.

"Супутник подає сигнали, певне, для того, щоб його почули на Землі, — міркував далі Дем’янко. — У мене також є передавач. Отож і я можу подати на Землю звістку про себе. Невже не почують?"

Він одразу ж почав налагоджувати свого передавача.

— Земля! Земля! Я електронний хлопчик… Звуся Дем’янко Дерев’янко… Викликаю Руканя, Голованя, Андрійка… Непитайлівку…

Ті, що прийняли ці сигнали на Землі, дуже здивувалися. Який хлопчик? Звідкіля? Що за Непитайлівка? Хто такі Головань і Рукань?

А Дем’янко вів далі:

— Дорогі друзі! Я випадково потрапив на орбіту супутника… Допоможіть спуститися на Землю!

Це було зовсім не зрозуміло. Хлопчик на орбіті супутника — що за жарти? Як він міг туди потрапити?..

Отак, безупинно кружляючи навколо Землі, Дем’янко подавав і свій радіоголос, ні на мить не втрачаючи надії, що його почують і порятують.

А НА ЗЕМЛІ, В НЕПИТАЙЛІВЦІ...

Уже кілька днів кружляв отой супутник навколо Землі, а Головань з Руканем ніяк не могли вибрати часу, щоб подивитися на нього. Бачите, коли б це перший супутник, а то скільки їх уже запустили! Запуск супутників став тепер звичайнісінькою подією. Та що там супутників! Вже не одна людина злітала в космос! Уже автома-тичні станції побували на Місяці, Венері, сягнули до Марса... Але як би воно не було, хлопцям усе-таки закор-тіло подивитись і на цього супутника. Якось у суботу в них випала вільна часинка, і вони, прихопивши бінокліпобігли до повітки. Надумали залізти на стріху і звідти спостерігати небесного мандрівника.

— А де ж драбина? — спитав біля повітки Головань.

Рукань нічого не відповів, тільки зверхньо глянув на друга. Біля самісінької повітки росте товстелезний берест, а йому, бач, драбину подавай! Хлопець обхопив дерево руками й ногами і швидко поліз угору. А там ступив на стріху, став на коліна і порачкував на самісінький гребінь. За ним подався й Головань.

Посідали хлопці, сопуть. Тоді Головань подивився на кишенькового годинника — це він у батька взяв — та й каже:

— Через дві хвилини з’явиться. Щоб не проґавити, давай так зробимо: ти дивися он туди (показав на го-род), а я туди (показав у бік шляху).

— Гаразд, — погодився Рукань.

Попритуляли бінокліо очей. Дивляться на синій шовк неба, на тьмяніюче золото обрію. Нашороши-лись. Нічого поки що не видно. Хлопці мовчать. Коли це раптом Головань як закричить:

— Бачу! Бачу! Аж два...

— Що "два"?

— Два супутники!

— Тобі що — двоїться в очах?

— Дивись! Дивись! — не вгавав Головань. — Два супутники, а за ними ракета-носій...

Рукань повернув свого бінокля у той бік, куди показував Головань, шукав, шукав і нічого не побачив.

— Ну ти й штукар! — сказав він докірливо. — Два супутники... У повідомленні тільки про один говори-лось.

— Точно, два!

— Не вигадуй.

— Хто, я вигадую?!

Головань підвіеся. Проти нього стояв Рукань. Стисли кулаки.

— Скажи своєму Андрійкові, — процідив Рукань, — може, він повірить!

Невідомо, хто перший поліз у бійку. Через мить їхні руки сплелися, друзі намагалися ехопити один одно-го за барки. Та хіба можна довго борюкатися на стрісі? Як тільки хлопці втратили рівновагу — сила земного тяжіння вхопила їх невидимою рукою і покотила, покотила вниз. Орбіта їхнього польоту була короткою — від стріхи повітки до

поверхні земної кулі. Бебехнулись вони в город, у картоплю. Добре, що грунт м’який, розпу-шений. І наші забіяки лишилися цілісінькі, неушкоджені…

Наступного вечора нерозлучні друзі не вийшли на побачення. Головань качався в ліжку і все думав про супутників. Може, й справді йому привиділось? Може, то була якась зірка, а не другий супутник? Але ж обидві цятки помітно рухались…

На ганку щось загупало. До хати вбіг схвильований Рукань. Гукнув ще з порога:

— Чув?

— Що? — нехотя обізвався Головань.

— Сигнали… супутників! Ти таки правду казав — їх два, і знаєш…

— Знаєш… знаєш… — перекривив Головань. — Я одразу побачив, а ти…

— Ну, пробач мені, пробач… Я не міг тоді повірити… Так знаєш, що то за другий супутник? Це ж наш електронний хлопчик! Він і найменння собі придумав. Дем’янко Дерев’янко зветься.

— Та ну?

— Слово честі!

І хлопці помирились. Мало не до світанку просиділи біля Голованевого приймача. Як вони зраділи, коли почули Дем’янків голос! Здорово виходить — їхній маленький робот опинився на орбіті супутника! Хто б не радів з цього?

Головань навіть кинувся на радощах танцювати і побудив батьків.

— Чи ти не здурів? — розсердилася мати. — Ану лягай уже!

— Зараз, зараз, — вгамувався Головань. Рукань рушив до дверей.

Посиділи ще на ганку.

— От здорово! — упівголоса захоплювався Рукань.

— Здорово то здорово, — замислено сказав Головань. — А як його з орбіти вивести? Пропаде, неслух поганий.

Замислилися хлопці. Вони добре знали закони механіки. Дем’янко рухається по орбіті за інерцією. А ко-ли там, угорі, нема повітря, то й ніщо його не гальмує. Виходить, отак і кружлятиме вічно… Для того, щоб ро-бот-супутник почав знижуватись, треба зменшити швидкість його руху. А як це зробити?

Довго сиділи хлопці на ганку і не могли нічого придумати.

Вони так і не пішли спати.

Коли нарешті розвиднілось, побігли до Михайла Васильовича і про все йому розповіли. Вчитель вислу-хав їх, подумав, а тоді й питає:

— А ви не пригадуєте, — черевики були в цього недисциплінованого Дем’янка?

— Аякже! — вигукнув Рукань.

— Звичайно, — підтвердив Головань. — Я надів йому Андрійкові.

— Гм… Це добре, — хитро усміхнувся вчитель. — А ви не забули закон механіки про дію і протидію?

— Дія дорівнює протидії, — випалив Головань.

— Ну ось. Тепер ідіть і подумайте над цією задачею. Після уроків поговоримо. Сьогодні ж і радіозв’язок встановимо з Дем’янком.

…Цього дня друзі були в класі неуважні. На запитання вчителів відповідали невлад. Та воно й зрозуміло: вони увесь час думали про Дем’янка Дерев’янка. Кожен з них перебирав у думці слова Михайла Васильовича. Про що він говорив? Про закон дії і протидії. Але до чого тут Дем’янкові черевики?!

На останній перерві Головань раптом просяяв.

— Я здогадався! — вигукнув радісно він.

ОСТАННЄ КОЛО

А Дем’янко тим часом кружляв і кружляв довкола Землі. І невпинно викликав на зв’язок свою Непитай-лівку.

Він придивлявся вниз, і коли не заважали хмари, добре бачив континенти, океани, моря і навіть деякі ве-ликі острови. Земля здавалась відсіля величезним глобусом. Часто Дем’янко пролітав над Чорним морем. При-дивлявся. І Дніпро помітив. Десь там і його рідна Непитайлівка.

— Невже в Непитайлівці не чують мене? — бідкався Дем’янко.

Нарешті його антена вловила відповідь. Непитайлівка? Так і є.

— Дем’янку Дерев’янку! Говорить Непитайлівська школа. Ти нас чуєш?

— Чую, чую! — відповів Дем’янко.

— Шкодуємо, що в тебе нема апаратури для дослідження космічного простору…

— А я не шкодую, — перебив Дем’янко. — Мені й так уже набридло в космосі.

— Якщо ти не погубив своїх черевиків, Дем’янку, то зроби ось що…

І на цьому розмова обірвалася, бо Дем’янко залетів далеко за Непитайлівський обрій, і радіохвилі з Не-питайлівки не могли його досягнути. Зиркнув на свої ноги — черевики є. Але для чого це вони почали про че-ревики?

Минуло більше доби, коли Дем’янкові нарешті знову випало пролітати над рідними степами. Ще тільки світало, а Непитайлівська школа обізвалася до Дем’янка.

— Алло! Алло! Говорить Непитайлівка! Дем’янку Дерев’янку, ти нас чуєш?

— Чую, чую! — відгукнувся Дем’янко. — Черевики в мене є, хоч і добре зносилися. Ви що, гадаєте, що мої дерев’яні ноги тут замерзнуть?

— Та ні, Дем’янку, не про те річ… Слухай, зроби так. Зніми черевики і спочатку один, а потім другий із силою кинь уперед, в напрямку свого руху. Це загальмує твій політ, і ти почнеш знижуватись. Зроби розрахунки, щоб…

Зв’язок знову обірвався, але Дем’янкові й так усе було ясно. За кілька хвилин він зробив потрібні розра-хунки. Виходило, для того, щоб він приземлився на півночі України, біля Непитайлівки, гальмувати треба над Африкою.

"Ех, коли б уже скоріше! — подумав Дем’янко. — А поки що підготуюся. Треба роззутися".

І почав розшнуровувати черевики. Поки скинув, то набрався мороки. Черевики наче прикипіли до ступ-нів. Мабуть, разів з десять облетів навколо Землі, доки скинув.

Востаннє облітає Дем’янко Землю.

Дивиться вниз, крізь хмари бачить обриси Африки. Он і пустеля Сахара.

Зібрав усю силу, розмахнувся і — черевик полетів уперед. Віддача м’яко штовхнула Дем’янка. За ним — другий! Знову штовхнуло. Дем’янко відчував, що швидкість його польоту різко зменшилась. Нарешті! Він зни-жується!

Ось уже відчутно тертя повітря. І щоміті все більше й більше. Дем’янкові стало неймовірно жарко. Пе-ред лінзами клубочився якийсь туман…

Знайшли маленького робота під Непитайлівським лісом у болоті. З болота стирчали тільки дерев’яні но-ги.

Головань і Рукань витягли Дем’янка. Обмили його, обтерли. Оглянули. Наче все було гаразд. Голова, но-ги й руки були на місці. А Дем’янко — ні пари з вуст…

— Дем’янку, — покликав Рукань. — Це ж ми… Обізвися… Скажи хоч слово.

Він навіть спробував трусити робота, але той мовчав.

— Почекай, — втрутився Головань. —У нього, мабуть, щось зіпсувалося всередині. Певне, якийсь блок розладнався. Адже витримати таке тертя в атмосфері — це не жарт! Добре, що так скінчилося. А то міг би зго-ріти! Врятувала робота ота вогнетривка речовина, в якій ми його викупали.

Дома хлопці взялися до роботи. Дем’янко таки справді постраждав від високої температури. Але полаго-дити його було неважко.

Якусь годину прововтузилися хлопці, і робот, немов прокинувшись зі сну, заговорив:

— Невже я знову у рідній Непитайлівці? Ох і здорово… Ну, тепер я вже не буду тікати. Вчитимусь разом з вами. Згода?

— Згода! — гукнули веселі хлопці. — Тільки щоб не пас задніх!

— Хто? Я? — скинувся Дем’янко. — Це ви мене ще не знаєте! Я не буду, як оті Лежні, що мріють про варениччні дерева, або як той бовдур Мицько…

І він розповів про Баранове урочище, Лиса Микиту, про свої пригоди у Казковому лісі— геть-чисто все, що з ним трапилось після того, як виїхав на псові з Непитайлівки.

Головань та Рукань тільки перезиралися, а малий Андрійко від захоплення аж пальця засунув у рот, наче то була найсмачніша цукерка.

— А знаєш, хто тебе увімкнув? — обізвався він до Дем’янка, коли той скінчив розповідати.

— А хто?

— Це ж я…

Смішинки так і вигравали в хитрючих Андрійкових очах! А Головань з Руканем заклякли з подиву. Так ось коли признався малий пустун!

Про все розповів Андрійко, не сказав лише одного — як тоді засторчакував із шкільного вікна…

— А пес, Дем’яночку, то ж наш Кудлай, то він мене шукав… Аж на світанку прибіг, бідолашний.

Андрійко вибіг на ганок і гукнув. За мить Кудлай тицьнувся йому в коліна. Підійшли до Дем’янка.

— Познайомся, Кудлай, — сказав Андрійко до собаки, гладячи його по голові.

Пес радісно махнув хвостом і подав лапу.

— Будемо разом до школи ходити! — вигукнув Андрійко. — І він з нами бігатиме.

— І всі дружитимемо! — додав Дем’янко. І тут задерикувато продекламував:

— Ми будемо гарно вчитись

І книжки читати,

Щоб нам більше за Луканя

Й Голованя знати!

АНДРІЙКОВА ТАЄМНИЦЯ

Минуло кілька тижнів.

Над Непитайлівкою плив сонячний осінній день. І вікна й двері в хаті Голованів були розчинені: пофар-бували підлогу, то щоб просихала. Малий Андрійко аж засміявся, коли побачив, що в одній банці залишилося чимало червоної фарби. Ухопив ту банку, знайшов пензля, вискочив надвір і, не довго думаючи, почав розма-льовувати білу стіну.

— Що це ти робиш? — спитав його Дем’янко.

— Хіба не бачиш? Малюю півня. Ну, як, виходить?

— Та щось не дуже, — відповів Дем’янко Дерев’янко. — Але чому ти малюєш на стіні?

Андрійко знизав плечима:

— Просто так, а хіба що? Он у Руканів усякі візерунки намальовані, у баби Горпини — квіти. А я собі хочу півня.

— Так, стіни розмальовують… — задумливо промовив Дем’янко. — От тільки не розумію : навіщо це?

Андрійко домалював зубчастого гребеня, прицмокнув від задоволення, а тоді сказав:

— Навіщо? Бо красиво. Стіни побілені, а на них малюнки. Мати казали: "Хата веселішає, сміється!" Ну, то як мій півень, Дем’янку?

— Не дуж-же.

— "Не дуж-же, не дуж-же"! — перекривив Андрійко. — Нічого ти не тямиш.

— Шия чомусь витянута, пір’я на ній настовбурчене, — продовжував Дем’янко, — одне крило довше.

— Ну й що? — заперечив Андрійко. — Це Півень-Задирака! Ось іще трохи підмалюю гребеня, ось так, бачиш, як палає? Готово, як живий!

Почувши їхню балачку, підійшла Андрійкова мама. Він і в неї спитав:

— Правда ж, мамо, як живий?

— Не зовсім, Андрійку…

— А що таке? — вирячився малий художник. — Одне крило довше, так то ж він його розпрямив, щоб ударити…

— Я не про крило, воно якраз непогано вийшло, — сказала мама, — а от про сережки ти забув. Дай пенз-ля, домалюю і трохи підправлю.

Диво дивне! Пензель у її руках наче сам малював. З’явилися гарні сережки, ожило сердите око, а хвіст запалав багряним полум’ям!

— Отепер справді, як живий! — вигукнув Дем’янко.

Вони всі відійшли на середину двору — звідси Мальований Півень видавався ще кращим. Помітив його і Зозулястий, що походжав коло

повітки. Певне, той, мальований, не сподобався йому, бо Зозулястий одразу розпустив крила, витягнув шию і, погрозливо заквокавши, кинувся до стіни. Раз довбонув її, другий, — штукатур-ка так і посипалась. Андрійко зареготав, а мама вхопила Зозулястого і вкинула до курятника.

— Ну, нащо ви його… — аж хлипав од сміху Андрійко. — Хай би ще побився!..

— Еге, я мазала, а він мені псуватиме!..

Та не встигла Андрійкова мама дійти до ганку, як Зозулястий видерся попід стріхою і знову люто кинув-ся до Мальованого.

— А киш, навісний, киш! — скрикнула мама. — Спіймай його, Дем’янку.

Дерев’янко погнався за півнем, але той крутнув убік, Дем’янко заплутався в спориші і впав, а Зозулястий тим часом перемайнув через штахетик і опинився на городі.

Все це бачили Рукань і Головань, що сиділи на ганку.

— Він і півня впіймати не може, — зітхнув Головань.

— Еге, ноги короткі — де там йому… — підтримав Рукань.

Підводячись, Дем’янко слухав їхню розмову і вже почав метикувати: до чого вони хилять?

— Отож я й думаю — треба вдосконалити його, — бубонів Головань. — Спритнішим зробити.

— Тулуб треба більший. Щоб ноги, як у дорослого, а то дибає… — згодився Рукань.

— Як на мене, то хоч зараз. Він уже набрид мені. Отаке мале, а коники викидає!

Дем’янко слухав, та все, як то кажуть, мотав на вус. Він давно вже запримітив, що Рукань недолюблює його.

— Але ж програма, яку ми вклали, виявилась напрочуд вдала, — зауважив Головань. — Вона дає мож-ливість самонавчатися, розпізнавати образи. Це розумний робот.

— Знайшов розумаку! — засміявся Рукань. — Розуму в нього — як кіт наплакав.

— Ну, гаразд, давай влаштуємо йому іспит, — сказав Головань. — Якщо не витримає — значить…

Тепер Дем’янко добре зрозумів, до чого воно йдеться. Рукань вимкне його, повиймає акумуляторики, електронні блоки, одне слово розробить. І тоді вже не буде Дем’янка… Стало шкода самого себе, ой, як шкода!

— А ходи-но сюди, Дем’янку, — покликав Головань.

І тут вони почали — то один, то другий — запитувати бідолашного Дем’янка про все на світі. І про моря та океани, і про суходоли з їхніми горами та річками, і про птахів, тварин, риб… Такий іспит влаштували, що куди там! Рукань виніс із хати цілий стос книжок — розгорне, вичитає щось, а тоді й питає. Дем’янко відпові-дав упевнено й чітко, а це тільки злило Руканя, він хотів хоч би там що заплутати Дем’янка, збити з пантелику.

— Ось я його зараз про птахів поспитаю, — погрожував Рукань. — Скажи, чи можуть ворони заполюва-ти зайця?

— Ворони? — перепитав Дем’янко.

— Еге ж.

— Можуть. Я сам бачив. Ворона не подужає зайця, так вони змовляються вдвох. Одна залітає спереду — настрахує куцого крильми, а друга нападає ззаду. Клаповухий то сюди, то туди — і вже вони його впіймали.

— А чи буває, що птах дружить із звіром?

— Буває, — сказав Дем’янко. — Он в одному зоопарку пелікан подружив із ведмежам. Гуляють разом, граються. Пелікан ловить в озері рибу і частує ведмежа.

— А чи є такий птах, що співає, як соловейко, гавкає, як собака, кукурікає, наче півень, і краще за папугу вимовляє людські слова?

Андрійко аж приснув зо сміху: оце вигадав Рукань! Та на його подив Дем’янко спокійно відповів:

— Такий птах є. Він живе в Австралії, в евкаліптових лісах, має зеленкуватий колір, зветься — Пое.

— Ну, гаразд, — насупився Рукань. Зазирнув у книжку і спитав: — А де живуть кайри і чим вони при-кметні?

"От уже прискіпується!—подумав Андрійко.— Причепився до бідного Дем’яночка, як реп’ях до кожу-ха".

— Кайри живуть на узбережжі Північного Льодовитого океану,— сказав Дем’янко.— А прикметні вони тим, що несуть яйця не круглі, а такі, як груші. Бо відкладають їх на плоскому камінні, то щоб не поскочува-лись та не порозбивалися.

— А хто вив’язує гніздо, як рукавичку?

— Ремез.

Деякий час Рукань мовчав. Обличчя його скривилось, як середа на п’ятницю. Нарешті він промовив:

— Еге… хм… так… Про птахів ти дещо знаєш. А я ось тебе ще спитаю… Чи можна поставити такий бу-динок, щоб вікна з усіх чотирьох боків дивилися на північ?

— Можна, — відповів Дем’янко. — В Антарктиді, на Південному полюсі. Звідти куди не глянеш, все бу-де на північ.

Як не старався Рукань, "посадити" Дем’янка йому не вдалося. Бо Дем’янко усі підручники, усі книжки, які є в Руканя й Голованя, перечитав і запам’ятав. А що в електронну пам’ять увійшло, то вже там і залишаєть-ся.

— А бач, — радо всміхнувся Головань, — я ж казав, що Дем’янко — розумний хлопчик! Молодець, Дем’яночку!

І Андрійко радів за свого друга. Як тільки Дем’янко давав відповідь, і Рукань з досади чухав потилицю, малий пустун показував язика або прикладав розчепірені пальці до носа, а очі так і виблискували зухвалістю: а що, мовляв, чия зверху?

Та Рукань усе-таки не відступався.

— Ану давай зіграємо в шахи!

Сіли посеред двору на спориші. Андрійко прикусив язика, бо знав, що Рукань добре грає — утримує дру-ге місце після Голованя по всій Непитайлівці.

Магнітні фігурки поблискували на сонці. Рукань грав білими, почувався впевнено й справді десь на во-сьмому чи дев’ятому ході виграв якість — узяв туру за коня. А Дем’янко… Що це з ним таке? Прогавив ферзя! Андрійко зажурився: адже Дем’янко не просто програє партію, він себе програє! Рукань уже почав гиготіти, коли Дем’янко сказав:

— Добре сміється той, хто сміється останній. Шах!

— А ми ось так затулимось, хе-хе… Ой, ні, я краще відійду королем! — тривожно вигукнув Рукань.

— Гаразд, це не рятує, — байдуже мовив Дем’янко. — Шах. Ще шах. Мат!

— Молодець! — вигукнув Андрійко, підстрибуючи. — А я боявся… Без ферзя…

— Я віддав ферзя, щоб король білих потрапив у пастку, — сказав Дем’янко.

— Ну, що? — Головань штовхнув Руканя в плече.

— Та що, прогавив… А ось другу й третю виграю!

Але й наступну партію Рукань програв. Третя закінчилась унічию.

— Отже, Дем’янко довів… — почав Головань.

Але його перебив упертий Рукань:

— Ні, я доведу! Я ось його спитаю… зажди, про що ж це я хотів… ага, треба йому загадок загадати!

"Ну, це для нього насіннячко, — подумав Андрійко. — Хто з дітей не розгадував загадок?"

— Ану, скажи мені, як ти такий розумний, що це: не звір, а з вухами, не птиця, а з пір’ям, не людина, а в одязі?

Дем’янко мовчав: Андрійко вже заворушив губами, хотів підказати — подушка! Але Дем’янко промовив:

— Не знаю.

— Тоді скажи мені, — радів Рукань, — що це таке: тіло дома лежить, а шкура до води біжить?

"І це ж про подушку", — подумав Андрійко, а Дем’янко знову:

— Не знаю.

— Ну, ще одну, — не вгавав Рукань. — Без рук, без ніг, а сорочку просить.

"Бач, любить поспати, от і загадки загадує про подушку", — подумав Андрійко. А Дем’янко й цього разу не відгадав:

— Не знаю.

Рукань більше не запитував, тільки значливо подивився на Голованя: а що, мовляв, хіба не на моє вийш-ло! Головань замислено хитав головою, і Андрійкові одразу стало ясно, що Дем’янкова доля вирішена: будуть переробляти.

Хлопці сіли попоїсти.

Помовчавши, Головань сказав Руканю:

— Що ж, давай завтра й почнемо.

— Ну, звичайно! — закивав головою Рукань, уминаючи сало з часником. — Чого зволікати?

А Дем’янко тим часом порався у майстерні і все добре чув. До майстерні зайшов Андрійко, спитав:

— Що це ти робиш, Дем’янку?

— А ти вмієш таємницю зберігати?

— Могила.

— Ну, гляди, Андрійку, тобі, як кращому другові, скажу. Я надумав...

Дем’янко і Андрійко довго шепотілися, вовтузилися у майстерні аж до пізнього вечора. Мати насилу за-гнала Андрійка спати.

А вранці, після сніданку, прийшов Рукань.

Малий тільки посміхався, дивлячись, як вони з Голованем пішли до майстерні. Незабаром вискочили звідти, почали гукати Дем’янка, але так і не догукалися. Втік Дем’янко — шукай вітра в полі!

— А відгадайте мою загадку, — дражнився Андрійко. — Одне маленьке, жвавеньке від двох вайлуватих утекло!

— Я ось тебе відгадаю! — вхопив лозину Рукань. Але Андрійко показав йому язика і гайнув із двору…

Головань вернувся до майстерні, і тут йому потрапила на очі магнітофонна стрічка. Поставив її, ввімкнув магнітофона. І зазвучав Дем’янків голос:

На Землі ще є чимало

Важливішого за сало

І картоплю, і часник…

Нехай хлопці уминають,

Потім вони запитають:

Це ж куди Дем’янко зник?

А я собі помандрую,

Непитайлівку здивую,

Утру носа Руканю!

Цей хвалько і задавака

Тільки й знає, що патяка:

— Я Дем’янка розберу!

Невідомо, небораче,

Чи ти гірко не заплачеш…

— І нащо б ото я слухав! — знизав плечима Рукань і вимкнув магнітофон.

— От халамидник, цей Дем’янко, —зітхнув Головань. — Де ж його шукати?

Довго не чути було про Дем’янка ні слуху, ні духу. Андрійко цілі вечори просиджував біля приймачика, ждучи хоч коротенької звістки від свого електронного товариша. Дем’янко обіцяв відгукнутися. І мовчок… Хлопець засумував.

Головань і Рукань узялися монтувати другого робота, почалися холодні осінні дні, в шибки запорошив холодний дощ. Нарешті випала зима, скрізь забіліло, а Дем’янко так і не обізвався.

"ПОРА, СОЛОВЕЙКУ!"

"Де це я? — подумав Дем’янко Дерев’янко, побачивши замерзле вікно. — От чудасія — в Непитайлівці така красна осінь, а тут ось топлять залізну грубку, вікно іскриться кригою. Надворі гуде, стугонить, завиває хуга. Куди ж це я потрапив? "

Хоч його і розпирала цікавість, але стояв мовчки, не ворушився. Оце тільки що Дем’янка вийняли з ве-ликого чемодана і поставили на столі біля вікна.

— Ану, як тут наша лялька? — гомонів чорнявий чоловік. — О, ціла, все в порядку. Ну й кумедна!

Дем’янко хотів було обізватися, але стримався. Раз лялька, хай буде лялька. Він собі постоїть нерухомо, як і належить лялькам, роздивиться що й до чого, а тоді… Тоді видно буде.

Чорнявий, потихеньку наспівуючи, розкладав свої речі, коли це прочинилися двері, по підлозі заклубо-чився холод, і до кімнати ступив якийсь чоловік. Він був увесь у хутрі, наче ведмідь, вуса й борода обмерзли. Відкинув капюшона й кинувся до чорнобривого. Борюкалися, штурхали один одного, щось вигукували. Це во-ни так віталися після розлуки. Нарешті-таки вгамувалися.

— Ну, як відпочив? Наспівався там, соловейку? — запитував бородатий. — Засмаг? Ну, добре, що при-був, а то роботи зібралось… О, а це що за жевжик?

Він підняв Дем’янка, заглянув у лінзи-очі, далі обережно поставив на місце.

Чорнобривий розповів:

— То з України… їхали ми машиною до Одеси, коли дивлюсь — на баштані стовбичить оце чуперадло…

Аж пересмикнуло Дем’янка від того слова, образився наш електронний хлопчик. То правда, що, побачи-вши машину, він застиг у позі опудала, бо ніде було сховатися. Але обзивати його чуперадлом…

— Добре хтось постарався, — сказав бородатий, знову оглядаючи Дем’янка.

— Як живий, правда? Він тут нагадуватиме нам український степ, ласкаве сонце…

— Ех, сонечко… — зітхнув бородатий. — А все-таки я й Антарктиду люблю!

"Ага, значить, Антарктида… — подумав Дем’янко. — Далеченько мене завезли — аж на шостий конти-нент! Звідси все лежить на північ, навіть Південна Америка. Ех, якби оце й Андрійко тут був…"

— Та й я за Антарктидою вже скучив, — усміхнувся чорнобривий. — Півроку з вами не бачився! Ну, як ви тут?

Бородатий розповів про нові дослідження крижаного щита Антарктиди, проведені нашими науково-дослідними станціями. Коли Дем’янко почув, що кригу просвердлили більш як на чотири кілометри, то мало не скрикнув. Отака грубизна її?! Оце континент… Люті хуги, страшенні морози… Мертвий край? Ні, життя й тут є. На прибережних смугах, де немає снігу, ростуть лишайники, мох. А для мільйонів птахів цей суворий край — рідна, люба домівка. І айсберги тут народжуються — льодовики спливають до моря, від них відколюються крижані гори та й пливуть собі в океан.

Ох і цікаво! А чи знає отой задавака Рукань, що в Антарктиді є діючий вулкан? Оце б спитати його — хай би почервонів як рак. Але Непитайлівка ду-у-же далеко… Дем’янко стоїть собі в кімнаті зимівників, слухає розмову двох друзів і все запам’ятовує — колись Андрійкові розповість.

— Ну, от що, соловейку, ти з дороги відпочинь, а я піду почергую, — сказав бородатий. — Та не проспи. Даю тобі дві години.

"Вистачить йому й години, — подумав Дем’янко, — про це я вже подбаю сам. Щоб не обзивав чуперад-лом…"

Чорнобривий тільки ліг, одразу й заснув: далека дорога зморить хоч кого. А Дем’янко не зводив своїх скляних очей із стрілок будильника.

Як тільки минула година, він і гукнув:

— Пора, соловейку!

Чорнобривий схопився, мов ошпарений, протер очі, подивився на годинника, буркнув щось під ніс та й знову ліг. Через якусь хвилинку заснув. А Дем’янко як гаркне:

— Пора, соловейку!

Чорнобривий так і підскочив. Стурбовано заходив по кімнаті, але більше не лягав. Умився, змастив об-личчя якимось жиром (щоб не поморозити щоки), тепло одягнувся та й вийшов, щільно причинивши за собою двері.

Згодом, після робочого дня, а точніше після робочої вахти, бо тут о цій порі ще була полярна ніч, за ве-черею чорнобривий сказав до бородатого:

— Дивина… Тільки я заснув, коли наче ти мене гукаєш… Виразно чув твій голос: "Пора, соловейку!"

— Еге, коли б ти не нагодився та не витягнув, я, певне, замерз би у тій тріщиш… — хрипів бородатий. — Мабуть, свіжа. Ще вчора я там проходив і нічого, а це ступнув — і провалився.

— А як твоє коліно?

— Та пусте, перев’язали. Я не дуже забився, а от мороз, мабуть, доконав би мене. Спасибі, соловейку, що порятував!

Під кінець вечері бородатий перейшов на шепіт — он як захрип. Чорнобривий поклав товариша в по-стіль, напоїв гарячим чаєм, укутав.

— А знаєш, що мене зігріє? — прошепотів бородатий. — Пісня! Заспівай, друже.

І той заспівав — голосно, на повні груди:

Не щебечи, соловейку,

Під вікном близенько,

Не щебечи, малюсенький,

На зорі раненько…

Тепер Дем’янко здогадався, чому чорнобривого товариш називав соловейком. Чорнобривий співав, як соловейко. Пісня ширяла, наче птиця, і здавалось, що вона перелетить і крижані поля, і бурхливі океани…

Дем’янко радів, що хоч і випадково, але став у пригоді полярникам, зробив добре діло.

НА САННОМУ ПОЇЗДІ ЧЕРЕЗ СНІГИ

Ох і нелегко було Дем’янкові, отак заклякнувши, стояти довгий час. Полярники провадили спостережен-ня, працювали, відпочивали, читали, писали, дивилися в клубі фільми, а він стояв собі на столику. Хлопчикові дуже кортіло в широкий світ, але тут на тисячі кілометрів залягли сніги, дарма що літо… Антарктида! Куди податися?

"Оце попався, — сердито думав Дем’янко, — такий непривітний край. І чого сюди прибули люди? Нащо їм знати, які тут морози, з якою швидкістю і в який бік студять вітри? Або крижана шапка — для чого її вивча-ти? Адже самі кажуть, що Антарктида — це велетенський

холодильник планети. Холодильник, а в нього заліз-ли… Ех, краще було б перебувати десь недалеко біля Непитайлівки…"

Одного разу Дем’янко хотів був уже признатися чорнобривому полярникові, що він зовсім не лялька і не хоче нею бути, що його мрія — стати справжньою людиною. Але згадав оте образливе слово "чуперадло" й передумав. Вирішив не відкриватися, почекати слушного моменту.

І ось Дем’янко почув, що полярники лаштують санний поїзд. Трактор-тягач, потужністю в тисячу кінсь-ких сил, причепить кілька великих саней та й попрямує до бази, яка знаходиться на березі океану. Там уже че-кають вантажі, доставлені з далекої Радянської Вітчизни. Корабель привіз для полярників харчі, одяг, паливо, книги, кінофільми, газети, устаткування. Санний поїзд має усе те перевезти сюди.

Дем’янко мало не затанцював з радощів. Поїде! Він обов’язково поїде. А там він прошмигне на корабель та й попливе додому. От цікава подорож!

Але… не кажи "гоп", доки не перескочиш…

— Ну, все, борода, їдемо! — вигукнув чорнобривий, перебираючи теплий одяг. — Сонце от-от зійде, ді-ждалися весни!

— Їдемо, соловейку. Але хоч і весна, треба дещо надягнути. Який прогноз?

— Потепління! Більше сорока градусів морозу не буде.

— А що таке сорок супроти сімдесяти? — жартував бородатий. — Це ж спека!

"Ого, нічого собі спека, — подумав Дем’янко. —Як вони й витримують таку холоднечу… Ще й жарту-ють. Мені легше — адже я не дихаю, а мої акумулятори сухі, не замерзнуть".

Друзі спакувалися, тепло одягнулися й вийшли з кімнати. Чути було рокіт двигуна.

Дем’янко знав: от-от має зійти весняне сонце, і тоді поїзд рушить, отже треба не прогґавити цього моме-нту. Він вибіжить, коли всі вже посідають у кабіну тягача. Примоститься на санях і… бувайте здорові!

І ось нарешті! Засвітилося, засяяло вікно. На ньому зблиснули міріади крижинок, ніби ввімкнувся казко-вий екран. Зійшло сонце!

Мотор трактора одразу загуркотів дужче — певне, поїзд рушав. Дем’янко швидше до дверей, а вони не відчиняються, не випускають його. Смикнув за круглу ручку, наліг плечем — усе марно. Чи замкнули? А мотор реве… Невже Дем’янко не встигне? От біда…

— Ну, що я вам зробив поганого? — шепоче хлопчик до дверей. — Відчиніться!

Крутнув ручку ліворуч — цокнула заскочка — двері відчинились. Наче їм стало ніяково, що затримували хлопця.

Надворі на Дем’янка одразу ж накинувся Морозило. Що воно, мовляв, за хлопчик такий зухвалий, що ні шубки на ньому, ні валянців, ні шапки теплої, а легенький костюмчик та беретик? Та як дихне холодом, як сипоне колючими сніжинками. А Дем’янкові хоч би що — на те ж він і Дерев’янко!

Дем’янко наздогнав санний поїзд, учепився за останній фургон, підтягся і заліз під брезент.

По-о-їхали!

Як тільки Дем’янко виглянув із-за накриття, Морозило спробував ущипнути його за довгий ніс, та нічого не вийшло — ніс навіть не почервонів. І Дем’янко спокійно роздивлявся краєвид.

Навколо іскрився під сонцем сніг, десь далеко, на самісінькому обрії, палахкотіла рожева заграва, і Де-м’янко здогадався, що то — діючий вулкан.

Минали години за годинами, а санний поїзд рухався не зупиняючись. Один раз тільки постояли трохи перед глибокою тріщиною, яка перетнула шлях. В одному місці через неї пролягла вузенька крижана перемич-ка, і полярники оглядали її — чи витримає? Порадились люди і вирішили їхати. От уже сміливці! Не злякалися крижаної пащі — тягач забурчав і посунув на перемичку, вона осіла, але все-таки витримала. Вперед, вперед!

Ох і широкий, ох і безмежний світ!

Мабуть, з тисячу кілометрів проїхали, коли Дем’янко побачив на обрії величезне місто. Його палаци, ви-сочезні шпилі сяяли на сонці, неначе витесані з коштовного каміння. "Що за дивина? — подумав Дем’янко. — Досі — він це знав з книжок — великих міст в Антарктиді не було, тільки селища науково-дослідних станцій. Чи, може, недавно збудували? Чого тільки не встругнуть люди!"

Під’їхали ближче, і Дем’янко побачив населення того міста. Мешканці середні на зріст походжають спроквола, начебто дуже поважні особи!

А коли тракторний поїзд впритул під’їхав до того міста, виявилося, що то зовсім не місто, а нагрома-дження криги. Гостроповерхові брили льоду, кожна завбільшки з будинок, понависали над самісіньким океа-

ном, і хвилі бухають, розбиваються об них. А населення? Та то ж пінгвіни! Ох і симпатичні! І людей не бояться. Як тільки поїзд зупинився, вони почали підходити — і поодинці, і гуртами. Стали, роздивляються — господарі Антарктиди!

Вискочив Дем’янко на сніг і попрямував до натовпу чудернацьких птахів.

— Здрастуйте, пінгвіни! — вигукнув Дем’янко. — Привіт вам із Непитайлівки!

— Здрастуй, здрастуй, хлопчику! — загелгали пінгвіни. — Будеш гостем у нашому крижаному краї!

А один обдивився Дем’янка кругом та й каже:

— У тебе такий міцний дзьоб, як і в нас. Коли б одягся в пух і пір’я — був би справжній пінгвін.

— Е, ні, — заперечив Дем’янко, — у мене зовсім не дзьоб, а ніс, і я хочу стати людиною.

— А пінгвіном теж добре!

— Ні, ні, я знаю, — наполягав на своєму Дем’янко, — людиною бути найкраще.

Розмовляючи, вони прямували до берега океану. Дем’янко ішов попереду, а за ним, витягнувшись у шну-рочок, човгали пінгвіни. Вони люблять ходити один за одним. Там, біля берега, стоїть на причалі корабель, і Дем’янко ним повернеться додому. Хай доправиться до якогось порту, а звідти він уже знайде дорогу в Непи-тайлівку.

Та от лихо: поки допленталися — корабель відчалив… Ех, шкода… Дем’янко здер з голови берета і жбу-рнув на сніг.

А корабель віддаляється, уже тільки мріє за хвилями.

Один Поважний Пінгвін торкнув Дем’янка оцупком, який був колись крилом, і сказав:

— Чого ти так хвилюєшся, хлопчику? Ти ще встигнеш наздогнати його вплав.

Дем’янко поглянув на бурхливі хвилі, що валами котились одна за одною, і сумно похитав головою:

— Е, це мені не під силу… Я ж не вмію плавати так, як ви.

Тоді другий Пінгвін запропонував:

— А знаєш що? Ходімо до крижаної гори. Здерешся на неї і звідти ще довго дивитимешся на той кора-бель, і тобі полегшає. Чи не так, друзі?

— А так, так! — закивали довгими дзьобами пінгвіни.

"Ну й смішні, — подумав Дем’янко. — Таке й скажуть: полегшає!.." Але пішов з ними, бо йому було ду-же цікаво. Адже він ще не бував на крижаних горах.

АЙСБЕРГ

Поважний Пінгвін пішов попереду, бо найкраще знав, як пройти на льодовик. За Поважним ступав Де-м’янко, а за ним шнурочком тяглася решта птахів.

— Бач, занедбали ви свої крила, от і не літаєте, — сказав Дем’янко.

— Зате ми добре плаваємо, — відповів Поважний, — літаємо у воді.

Поважний вів зигзагами, бо доводилося обходити крижані брили. Чим вище вони сходили, тим ширшав краєвид. Сонце викрешувало міріади іскор — і на сніговому суходолі, і на білопінних гребенях моря.

Зійшовши на вершину, Дем’янко знову побачив удалині корабель. Він був схожий на білу птицю, яку хвилі здіймають аж до неба. Здавалось, корабель от-от одірветься від води та й полине до самісінького золотого сонця. І опуститься аж біля рідних берегів…

Пильно дивився Дем’янко на корабель. Пінгвіни теж дивилися. Вишикувались рядком, крила опустили, наче руки, повитягували вперед свої довгі дзьоби та й дивляться.

А корабель усе даленів і даленів. За ним услід — хвилі, наче казкові гривасті коні.

— Уже й не видно, — сумовито сказав Дем’янко і почав ходити по крижаному майданчику. Та раптом спіткнувся і впав. Услід за ним почали падати й пінгвіни. Вони люблять наслідувати. Дем’янко підскочив, і во-ни застрибали. Що там зчинилося — гелгіт, писк, штовханина. Дем’янко танцює, і пінгвіни танцюють. Усім стало радісно й весело. Аж сонце сміялося!

Коли це раптом — трісь-трісь-трісь! Бух! Ба-бах! Наче хтось стріляє з гармати.

Пінгвіни стали, як укопані. Потім загомоніли:

— Що таке?

— Що таке?

— Що таке?

Дем’янко спитав Поважного:

— Що сталось?

Той стояв мовчки, тільки повертав свого дзьоба то сюди, то туди. Нарешті сказав:

— Пливемо.

— Як-то пливемо? — здивувався Дем’янко.

— А так. Оця крижана скеля зсунулася в море та й відкололася від льодовика. Це вже айсберг. Він пливе від берега, і ми на ньому. — Пінгвіни радісно загелготали:

— Гур-ра! Гур-ра! Гур-ра!

А Дем’янко зажурився. Куди він потрапить на цьому айсбергу? Крижана гора відпливає повільно, може, кинутись до берега, поки ще не далеко? Таж чи вибереться він із хвиль?

Дем’янко підійшов до краю айсберга, щоб роздивитись.

— Що він поб-бачив? — зацікавився Поважний і глянув через Дем’янкове плече. Іншим пінгвінам теж страшенно закортіло подивитися, задні напирали на передніх, ті — на Дем’янка. Посунули його на самісінький край. Дем’янко не встояв і покотився ковзким схилом униз.

— Падаю! — скрикнув він. — Я падаю!

А пінгвінам хоч би що, їм радісно:

— Це ж ковзанка! Га-га-га!

— Яка гарна ковзанка! Ги-ги-ги!

Та вони, якби й хотіли, то вже не могли б зупинитися. Увесь веселий табун, пхаючи Дем’янка поперед себе, мчав по схилу. Хто на животі, хто на лапах, а Дем’янко сидячи. І всі у воду.

Шубовсть! Плюх! Плеск!

Дем’янко шугнув у сині хвилі океану.

Вода прозора-прозора — наче це й не вода, а густе повітря. Навколо пінгвіни пірнають, дістають собі ра-чків. Дем’янко дивиться на цих симпатичних птахів, милується ними. Вони й справді, неначе літають під во-дою, красиво помахуючи крильми. Але що це? Усі пінгвіни кинулись до берега, повискакували на крижину. Бачить Дем’янко — з’явився якийсь хижак, не то рибина, не то звір, — не розбереш.

До берега далеко, айсберг ближче. Подався до нього. Над водою здіймається тільки вершина цієї крижа-ної гори, а основна маса — під водою. Дем’янко поплив навколо, шукаючи притулку. І знайшов! Помітив неве-личкий отвір у крижині, протиснувся крізь нього й опинився у просторій печері. Звідси Дем’янкові добре видно товщу води, от він і спостерігав. Притулився носом до криги і дивився, наче на якийсь екран. Десь там, угорі, валами перекочуються хвилі океану, а тут вода здається застиглою, непорушною. І важко повірити, що айсберг — велетенська крижана гора — пливе й пливе, не зупиняючись ні вдень, ні вночі…

Дем’янко дивився крізь стіну і спостерігав життя моря, щоб згодом розповісти про все Андрійкові.

Одного разу він побачив, як полював ненажерливий кальмар. Величезне, кількаметрове страховисько схопило своїми довгими "руками" якусь товсту рибину. Вона пручалася, рвалася, відчайдушно махаючи хвос-том.

"Невже не вислизне? — тривожно подумав Дем’янко. — Мабуть, що ні. У кальмара ж десять "рук", усія-них присосками, а на кінцях ще й гачки". Так і вийшло — кальмар проковтнув рибину, і тулуб його помітно роздувся. Та раптом хижак почав наливатися жаром. Це вже для нього небезпека, і він хоче когось налякати. Бачить Дем’янко — щось пливе, наче підводний човен. Кашалот! Широка паща з гострими зубами націлилась на кальмара. Той кількома "руками" ухопився за морду напасника, намагаючись стиснути роззявлену пащу. Але, певно, присоски не встигли присмоктатися, а гачки вчепилися у м’якоть, бо три кальмарові "руки" так і одлетіли, наче відтяті бритвою. Кальмар випустив чорнильну рідину, усе довкола заволокло чорною хмарою, та було вже пізно. Кашалот уже міцно тримав багаторуке чудисько у своїй пащі…

Минали дні за днями, навколо айсберга вирувало життя. Дем’янкові якось пощастило побачити, як вели-чезна Китиха годувала своє малятко. Китеня довго смоктало в неї молоко, певне, йому смакувало, бо аж хвос-том ворушило від задоволення. А Кит-батько кружляв неподалік, викидаючи вгору фонтани води…

Кити зникли вдалині, Дем’янко походив по своїй крижаній печері, обмірковуючи, як йому далі бути. "А чого я тут сидітиму? — подумав. — Я ж хлопчик хоробрий, помандрую в океан!"

Більше не вагався. Виліз через отвір та й шубовсть у воду!

ЯК ДЕМ’ЯНКО ДЕРЕВ’ЯНКО СТАВ АКВАНАВТОМ

Вода — вгорі, внизу, кругом вода. Прозора як скло, зеленкувата, податлива. Дем’янко був трохи важчим за воду, бо його металева "начинка" щось-таки та важила, і він повільно опускався в глибінь.

Поглянув угору — над ним пропливав айсберг. Наче величезна хмара.

Поглянув униз — яка краса!

Великі, положисті і гірські кряжі вкриті різнобарвними гаями: той он масив — червоний, той — синій, далі — зелений. Високі, густі рослини стоять урочисто. А в тих гаях, як горобці, пурхають риби. Окремо, по-одинці, рослини тут не ростуть, лише масивами — наче хмари опустилися на схили гір.

Щоб зануритись ще глибше, допомагав собі руками й ногами, як вправний нурець. Спускався навскіс у розлогу долину поміж горами. Тут, треба сказати, не якась там була й глибина велика.

Раптом Дем’янка накрило якимось чорним покривалом. Не встиг він і рукою змахнути, як опинився в слизькому мішку, у непроглядній темряві. От тобі й маєш… Мішок почав збігатися, усе щільніше стискаючи Дем’янка. Ну, що за напасть? Почував, що в цього хижака не вистачить сили, щоб роздушити, але ж він може довго тримати його в цій живій в’язниці!

Чи вони пливуть, чи стоять на місці — Дем’янко не знав. Притулив до грудей руки, почав ворушити нос-ками, щоб намацати краї покривала. Де там! Воно, певне, склеїлося, коли накрило здобич. Гра ставала небезпечною.

І тут подумалося: чи не вдарити цю потвору електричним струмом? Ні, струм треба берегти. Бо коли розрядить свої акумулятори, то вже ніколи не вибереться з океану. А може, ця дурна істота відчує, що він де-рев’яний, та й випустить з полону? Але ні, стискує ще дужче.

Чорне покривало ніби намотувалось на нього, вже не можна й руками ворухнути…

Та ось несподівано Дем’янка кинуло вбік. Обійми страховища начебто ослабли, чорне покривало поволі почало сповзати. Нарешті зовсім стало легко. Засиніла вода! Порятунок! Огидний "мішок" відпливав геть. А біля Дем’янка кружляв Дельфін.

— Це ти врятував мене?

Голос бідолахи на такій глибині дуже змінився — наче це не він говорив, а півень заквоктав. Проте Дельфін зрозумів його і відповів тонким попискуванням, наче передавав телеграму азбукою Морзе:

— Я бачив, як він схопив тебе, хлопчику… От і…

— Моє ім’я Дем’янко Дерев’янко.

— А мене акванавти назвали Піратом.

— Пірати — це ж були колись морські розбійники, — сказав Дем’янко. — Вони грабували кораблі — я про це читав…

— Саме через тих піратів мене так і назвали, — пояснив Дельфін. — Ми, дельфіни, давно знайшли зато-нулий піратський корабель із скарбом. А коли сюди припливли акванавти, я показав його. От вони й назвали мене Піратом. А мені хіба що? Тепер і я маю ім’я. Почую: "Пірат, віднеси лінь Петрові", хапаю кінець ліня і пливу до Петра. Бо у воді, знаєш, як буває? Пройде акванавт, намул здійметься хмарою — нічого

не видно. А тримаючись за лінь, людина може спокійно дістатися до свого будиночка…

— А хто такі акванавти?

Дельфін пояснив:

— Акванавти — це люди, які працюють під водою, досліджують водні глибини.

— Цікаво… Значить, у космосі — космонавти, а в морях та океанах — акванавти. Ти молодець, Пірате, що допомагаєш людям. Бо товща океанських вод — це космос нашої планети. Досліджувати цей водяний кос-мос, мабуть, набагато важче, ніж отой, міжпланетний.

— Та що ти кажеш? — здивувався Пірат.

— Поміркуй сам. На Місяці людина вже побувала, так? А на дні океану, ну хоча б на кількакілометровій глибині? Чи ступала там нога людська?

— Ні… Навіть ми, дельфіни, туди не добирались.

— Ну от. А що там робиться, в самісінькому низу, от цікаво! — Дем’янко Дерев’янко скерував свої лінзи в темну глибочінь і якийсь час мовчав. Потому обізвався:

— Отже, ти, Пірате, допомагаєш акванавтам. І я теж допомагатиму. Де вони, далеко? Я хочу стати аква-навтом.

— Сідай мені на спину, — пропищав Дельфін, — я тебе швидко доправлю до них. База наша за кілька кі-лометрів — плавником подати!

"Наша", — відзначив про себе Дем’янко. — Бач, недаремно кажуть, що дельфін — друг людини".

Дем’янко мусив міцно триматися за спинного плавника, щоб не впасти з Дельфінової спини. У слухавках не те що шуміло, а ревло!

Пливли не менше години. Дем’янко помітив — удалині щось бовваніє, схоже на дирижабль. Це завис у товщі води підводний човен.

Коли вони з Дельфіном підпливли зовсім близько, Дем’янко побачив біля хвостової частини човна вели-чезну кулю з круглими ілюмінаторами. Куля з’єднується з човном за допомогою ребристої труби. Це, як потім дізнався Дем’янко,— шлюз, по якому акванавти переходять з човна до свого будиночка, одержують усе необ-хідне для життя і роботи на глибині.

— А он і акванавти, — пропищав Пірат.

На схилі підводної гори, неподалік від човна Дем’янко побачив три людські постаті у водолазних костю-мах. Вони поралися біля якоїсь химерної конструкції з металевих ферм.

— Добрий день!

Дем’янко хотів вимовити ці слова дзвінко, а вийшло — наче молоденький півник пробує кукурікати. Проте акванавти розібрали.

— Здоров, здоров, якщо не жартуєш! — у них теж слова були невиразні, схожі на квохтання.

— Мене звуть Дем’янко Дерев’янко, я електронний хлопчик, Пірат розповів, що ви — акванавти...

— Ого, ти можеш з Піратом розмовляти?

— Аякже, мене такого хлопці зробили, що я все можу…

Дем’янко розповів про себе: і як народився в Непитайлівці, і як у космосі побував, а потім сюди потра-пив. Одне слово, нічого не втаїв.

Розповідав довго. На кінець попросив:

— Візьміть мене в акванавти. Я разом з Піратом допомагатиму вам.

— А чого ж, помічники нам потрібні, — обізвався, мабуть, командир акванавтів, бо під час Дем’янкової розповіді найбільше розпитував. — Ми зараз великі глибини досліджуємо, то ти якраз став би нам у пригоді.

— З радістю! Я ж дерев’яний, міцний. У космосі витримав, то й глибини не побоюся…

— Молодець, сміливий!..

Деталі мандрівки в океанські глибини вже обговорювали в будиночку акванавтів.

Щоб спуститися на велику глибину, Дем’янкові запропонували взути свинцеві черевики. Та він відмови-вся, бо для того, щоб випливти, довелося б покинути їх там.

— А я ось покладу каміння в ранець — воно й потягне мене вниз.

— Ти кмітливий хлопчик!.. — похвалив командир, спостерігаючи, як Дем’янко бере собі баласт.

Одержавши завдання, новий дослідник океанських глибин випурхнув через випускний шлюз із будиноч-ка акванавтів і, розставивши руки, полинув униз, наче птах полетів. Дем’янко був дуже радий — він тепер акванавт, він допомагає людям у їхній складній роботі.

ОКЕАНОВЕ ОКО

І знову побачив унизу гаї підводної рослинності, поміж якими там і сям поблискували голі грані скель. Товща води рівномірно розсіювала сонячне світло, і Дем’янкові було добре видно довкола. Тільки просто внизу все чорніло — наче там залягла важка темна хмара. Чи то вже дно, чи така глибина, куди не сягають промені сонця?

Його несло вниз усе ближче до тієї важкої хмари. "Певно, то таки дно чорніє — ложе океану, — подумав Дем’янко. — Цікаво, чи там зовсім темно? Тоді доведеться користуватись ліхтариком..."

Стемніло. Дем’янко приготувався стати на ноги, але ніякої опори для них не було. Він усе линув і линув униз. Блимнув ліхтариком і нічого, окрім води, не побачив. Оце так глибина!

Спуск тривав дуже довго. Часом Дем’янкові здавалося, що він і не тоне, а завис на одному місці і так сто-їть собі хтозна й відколи. Звичайно, можна б викинути каміння та й полинути вгору, до сонця, але Дем’янко про це не міг навіть думати. Не дотримати слова? Та ніколи в світі! Що б там не було, а він досягне дна!

Зненацька у непроглядній темряві засвітилась якась цятка. Придивившись, Дем’янко побачив, що то сві-титься природний ліхтарик на голові якоїсь риби-хижачки. Ось на світло підпливла рибинка і одразу зникла в пащі хитрого мисливця. Ліхтарик на якийсь час вимкнувся, а потім знову бризнув світлом. Полювання трива-ло...

Невдовзі Дем’янко помітив, що морок потроху рідшає, навколо почало світліти.

"Що сталося? — подумав наш акванавт. — Справді, я неначе крізь хмару пройшов… Онде вирізняється зубчаста гірська гряда…"

Подався туди і, коли переплив через ті гори, стало набагато видніше. Дивувався: чому це посвітлішало на глибині? Йому все дуже добре видно — і потріскані скелі, і навіть окремі камені. Вдалині з океанського дна віялом розсипається сяйво. Його м’які відсвіти проймають гаї, прориваються міжгір’ями. Наче починається пого-жий світанок.

Гори прослали в долину темно-сині тіні. Відстань скорочувалась. Дем’янко от-от стане на дно. І тут він помітив… річку. Так, це достеменно — у важкій товщі океанської води тече річка! Дем’янко добре бачив, як на її дні похитуються тіні, та й колір води інакший — набагато світліший, із золотистим відтінком.

Як тільки ноги занурились в річковий потік, Дем’янко повалився навзнак і якийсь час плив на спині. По-тім перевернувся, — хотілось бачити береги. Згадав чомусь Непитайлівку, верби над ставом… Тут ні верб, ні трави понад річкою нема — саме каміння. Вода в річці набагато тепліша, ніж навколо. Може, тому вона й тече?

Отак метикував собі Дем’янко, спокійно пливучи в теплій воді. Забув навіть, що над ним не голубе пові-тряне склепіння, а важезний океан. Поглядає наш сміливець на підводні гори, на кам’янисті береги, коли це несподівано… Що то?

Дем’янко запрацював руками й ногами, щоб якнайшвидше дістатися до берега.

Ні, ні, на нього не напали хижаки, він побачив кількох чоловічків! Ростом набагато менші за Дем’янка, голови напівкруглі, трохи плескуваті, руки й ноги коротенькі, дуже скидаються на плавники. Ці істоти щось тут робили, але, забачивши Дем’янка, повипрямлялися, поставали гурточком та й дивляться. В їхніх кругленьких очах не було ніякого страху, тільки цікавість. Дивилися не кліпаючи, білі очі в них без повік, неначе відшліфовані камінці.

Вже з їхніх поглядів Дем’янко здогадався, що ці глибинні люди розумні, не те що кальмари чи кашалоти.

Дем’янко вибрався на берег і хотів сказати:

— Я — Дем’янко Дерев’янко. А ви хто?

Та, підійшовши впритул, Дем’янко побачив, що в них обличчя гладенькі — ні рота, ні носа, самі тільки очі під прозорою рогівкою. Як же такий чоловічок розмовлятиме? Та навіть на невеликій глибині, метрів до ста, і то виходить не розмова, а якесь квакання. А тут над головою кілометрів п’ять води — хіба покористуєшся голосом?

— Ви мене, Дем’янка Дерев’янка, не бійтеся, — наважився промовити наш мандрівник. — Я стараюсь робити тільки добро.

Чоловічки стояли, наче ляльки, втупивши в нього нерухомі очі. Дем’янко знову спробував заговорити:

— Ех, ви, людці-глибунці! Як же ви живете, що й розмовляти не вмієте? От люди змалечку розмовляють, балакають, говорять! А ви німі, як риби, чи що? Але ж ми тепер знаємо, що й риби щебечуть, пищать, скриплять…

Один з глибунців підійшов, неквапливо помацав Дем’янкові коліна, потім легко махнув своїми руками-плавниками і піднявся вгору — лице

до лиця. Його закляклі очі зазирнули в Дем’янкові лінзи, і наш акванавт вловив сигнали:

— Чи ти вмієш говорити?

Першої миті Дем’янко Дерев’янко розгубився : виходить, що глибунці спілкуються за допомогою радіо-хвиль!

— Це якась німа істота, — просигналив Глибунець своїм товаришам.

— Та що ти плетеш? — нарешті озвався Дем’янко Дерев’янко, тепер уже посилаючи електромагнітні хвилі. — Я — німий?

— Відповідає… — повідомив своїм Глибунець. — Хто ж ти такий?

— Я вже казав: мене звуть Дем’янко Дерев’янко, я акванавт. Я з Непитайлівки, мені допоміг утекти мій найкращий друг Андрійко. Ех, була б телекамера, та передати б вас на екран…

Глибунець, що був коло Дем’янка, кинувся геть, за ним і всі інші. Дем’янко встиг вловити уривки їхніх сигналів:

— Утік звідкись… Погрожує…

— Нас передати? Куди передати?

— На якийсь екран, швидше тікаймо!

Дем’янко почав сигналити до них:

— Та не бійтеся, нікуди я вас не передам! У мене й телекамери нема!.. Ви зрозуміли не так…

Глибунці тікали чимдуж. Дем’янко подався за ними, але швидко відстав, бо вони не пливли, а наче леті-ли, як випущені з тугого лука.

"Оце познайомився, — бідкався про себе Дем’янко Дерев’янко, — налякав бідолашних... Куди ж це во-ни чкурнули?"

Хоч і відстав Дем’янко від своїх незнайомців, проте не губив їх з поля зору. Глибун-ці — понад річкою, до міжгір’я, і він туди. Гребе руками, відштовхується ногами — та хіба тут розженешся? Вода якась густа... Але Дем’янко не з тих, що відступають від мети. Важко йому, але він не зупиняється. Вперед і тільки вперед!

Ось і міжгір’я. Що воно за світло б’є звідтіля?

Дем’янко проплив поміж двома рожевими скелями і зупинився вражений. Його зору відкрився гігантсь-кий котлован, з усіх боків оточений горами. Увесь він сяяв спокійним золотистим світлом. Здавалося, котлован заповнений не океанською водою, а самим світлом. І прозоро так навколо, геть-чисто все видно! Стовп світла здіймається високо вгору, певне, до самісінької поверхні океану. Дем’янко поплив уздовж котлована. Височенні гори, які обрамляють його,— рівні, гладенькі, наче відполіровані. Дем’янко спостеріг, що вони віддзеркалюють світло, спрямовують його до середини циліндра.

Довго плив Дем’янко довкола котлована — може, годин три або й чотири. Опинившись біля тієї ущели-ни, що впустила його сюди, наш акванавт замислився: а звідки ж все-таки тут оце світло? Яке джерело? Невже глибунці... Треба знайти їх, будь що!

Знову поплив попід прямовисними стінами котлована — ніде нікого. Тоді надумав заглянути в річище за ущелиною. Так і є! Глибунці порпаються в потоці — наче щось там загубили.

Дем’янко підкрався до них якомога ближче і просигналив електромагнітними хвилями:

— Чого ви тікали? Я хлопчик смирний. Шкоди вам не заподію…

Цього разу глибунці не злякались, обізвалися:

— А чого ж ти погрожував?

Дем’янко наблизився до них упритул і пояснив :

— Я зовсім не погрожував. Люди винайшли такий прилад, що може передавати зображення на далекі відстані. А в мене ж у Непитайлівці друг — от я й хотів би показати йому, що діється на дні океану… Та ба — нема чим.

— А де ти живеш — за горами?

Вони його спитали про підводні гори, а Дем’янко згадав Карпати та й каже:

— Так, так, за горами, за лісами, ріками, озерами. Там живуть…

Чим довше він розповідав, тим більше вони запитували. Бо не розуміли анічогісінько. Що таке звірі? Хто такі люди? Дем’янко терпляче пояснював: звірі ходять на чотирьох лапах і не взуваються, люди — на двох но-гах і здебільшого взуті, птахи мають крила і літають…

— Цікаво, фантастично! — послав хвилі Глибунець. — Ось ми вже закінчили свою роботу, попливемо — розкажеш Ученому-з-Учених.

— А що ви робите? — поцікавився Дем’янко Дерев’янко.

— Ми збираємо енергію, — відповіли глибунці, показуючи якісь блискучі платівки, які вони вишукували на дні річки.

Дем’янко спочатку не зрозумів — як це можна збирати енергію? Перепитав — вони знову твердять: так, збирають енергію.

Уже згодом, коли Дем’янко прожив тут кілька днів, він зрозумів, що тими платівками вистеляється усе увігнуте дно котлована і з них струмує світло, тепло і багато іншої енергії, яку засвоюють глибунці.

І ось глибунці рушили до котлована. Дем’янко за ними.

Виявилось, що попід скелями-стінами в променистому дні котлована є чимало круглих отворів-люків. Поспішаючи за своїми супутниками вниз, Дем’янко мало не застряв, — люк був завузький, а в нього ж за пле-чима ще й ранець із баластом. Доки вибрався, знайомі глибунці терпляче ждали. Певне, їх зацікавило небачене створіння. Але вигулькнувши на нижчий "поверх" котлована, Дем’янко завис. Вода тут була набагато щільні-ша, і поринати далі він уже не міг. Безпорадно дриґав ногами, а його понесло вгору й притисло до сяючого на-криття. Висів, наче той краб, опустивши клешні. А скрізь, куди б не поглянув Дем’янко, снують глибунці. Наче на майдані великого міста, кожен кудись поспішає — то поодинці, то невеличкими гуртами, ті пливуть угору, ті — вниз; ондо зустрілися, мабуть, знайомі — зупинилися, точнісінько, як буває і між людьми, тільки й того, що не розмахують кінцівками.

Вдалині Дем’янко помітив щось темнувате, високе, схоже на стовбур гігантського дерева. Глибунці ска-зали, що там і перебуває Учений-з-Учених, якраз туди ж вони й прямують, а чого він зупинився — незрозуміло. Може, боїться? Дем’янко запевнив, що він хлопчик сміливий, не боягуз, але поринати далі він просто не може, треба поважчати. Глибунці мовчки шаснули через люк угору, а Дем’янко спокійно чекав, бо здогадався, що ці жваві істоти хочуть допомогти

йому. І справді, глибунці повернулися, несучи Дем’янкові якісь осяйні камені завбільшки, як Руканів кулак. З них струмувало мінливе світло — то зелене, то сине, то червоне.

"Це дорогоцінні мінерали, — подумав Дем’янко, засовуючи камені в сумочку на поясі. — Буде як знахі-дка для акванавтів".

Камені були важкі, і Дем’янко одразу ж відчув, що може опускатися вниз.

Поплив услід за глибунцями. Вони наблизились до "стовбура", що підпирає сяючий диск. Зблизька цей утвір здавався величезним.

Всередині було повно глибунців — усі вони лежали горілиць. Ті, що привели Дем’янка, теж розташува-лися так само. А що було робити нашому акванавтові? І він ліг на спину, задерши вгору свого носа. Та тільки влігся, то мало не схопився від здивування: просто перед очима стояла якась захмарена планета. І так близько, що Дем’янко уловлював навіть рух отих хмар.

— Де це так? — спитав Дем’янко у сусіда.

— Це друга планета нашого світила, — пояснив той.

— Друга планета? — замислився Дем’янко. — Невже Венера? І отак добре видно?

— Нічого дивного, — відповів глибунець, — оце середовище наближає до нас найдальші планети.

— Дивитесь через оцю товщу води, оточену скелями? — спитав Дем’янко. — І отой блискучий диск до-помагає?

— Авжеж, — підтвердив глибунець. — Це величезна і дуже складна оптична система. Водяний телескоп.

— Виходить, що вода тут відіграє роль лінзи, збільшувального скла. То це ж… Океанове Око! Цим оком Океан дивиться у Всесвіт! — міркував Дем’янко.

Він був у захваті! От якби не оті хмари! Якби можна було побачити, що там криється за ними!

ДЕМ’ЯНКО І МАРСОВІ СУПУТНИКИ

Дем’янко потоваришував з глибунцями, з якими зустрівся біля глибинної річки. Бував з ними на занят-тях, що звалися "Дивися, слухай і запам’ятовуй", збирав у теплому потоці мінерали, що несли в собі енергію. На відміну від людей, глибунці не спали вночі, бо тут, на дні Океану, не було ночі. У негаснучому світлі, яке давав отой диск, над котлованом, вони весь час то працювали, то вчилися, то розважалися. Все це подобалось Дем’янкові. Він дізнався багато цікавого про "земний космос" — так наш акванавт почав називати водяну обо-лонку рідної планети. Дуже поповнилися його знання із астрономії. Адже в той час, як у наземні телескопи Ве-нера здається білою горошиною, Океанове Око може показати її хмару, навіть рух їхній. Це ж все одно, що пролетіти над цією планетою поземним льотом!

А Плутон? Що знав про нього Дем’янко, засвоївши програму Непитайлівської школи? Те, що Плутон — крайня, найдальша планета нашої Сонячної системи, що про нього майже нічого невідомо. Глибунці ж відкрили аж три планети за Плутоном, часто спостерігають, як Плутон втрачає свою масу. Гігантські смерчі скубуть пла-нету і відлітають у космос. Отак через якийсь час Плутон зникне, розвіється в міжпланетному просторі. От коли повернеться Дем’янко до Непитайлівки та скаже Голованеві!..

А скільки відкрилося невідомого, ще незнаного людям, тут, у надрах земного Океану! Не витерпів Дем’янко і спробував установити радіозв’язок з Непитайлівкою. Та, на превеликий жаль, його ждало розчару-вання — Андрійко не відгукувався. Тоді Дем’янко почав викликати підводного човна, і теж без наслідків. Ех, як йому хотілося, щоб Андрійко та акванавти побачили оце дивовижне місто глибунців! А Венеру — хіба не ціка-во було б? Але кількакілометровий шар води поглинає електромагнітні хвилі — океан старанно приховує свої таємниці!

Після Венери, яка зайшла за обрій, в поле зору Океанового Ока потрапив Марс. Дем’янко впізнав цю планету одразу — полярні шапки, піщані пустелі, всіяні віспинами кратерів. І супутники.

Якраз через оті Марсові супутники Дем’янко і постраждав.

То сталося на заняттях глибунців "Дивися, слухай і запам’ятовуй". Про те, що видно було, розповідав Учений-з-Учених, якого Дем’янко прозвав скорочено Узу. Цей осяяний променями глибунець лежав у самісі-нькому центрі Ока і мав підсилювача — його хвилі мали сягати на велику відстань.

Все, що показувало Океанове Око, він коментував, пояснював. Слухати його було цікаво, і Дем’янко мо-вчки занотовував у свою пам’ять все, що говорив наймудріший із глибунців. Та коли дійшло до супутників Ма-рса...

А було це так. Перед очима глибунців, неначе на екрані, один за одним пропливали супутники далекої планети Фобос, Деймос, "Марс-2", "Марс-3", "Марінер-9".

Узу коментував:

— Отже, як бачимо, ця планета має п’ять супутників — два великі і три зовсім маленькі. Природа зага-дала нам загадку, та ми її розгадали. Секрет у тому, що великі мають малу масу, а малі — велику…

Дем’янко не витримав і перебив:

— Секрет у тому, що два великі — то природні супутники, а три маленькі — штучні!

Узу чи не сприйняв Дем’янкових сигналів, чи не хотів зважати на них. Вів далі:

— Два великі, три маленькі — така гармонія числа п’ять.

— Та ось наші запустять ще одного — буде шість! — не вгавав Дем’янко.

Узу раптом замовк. Гнітюча пауза не віщувала нічого доброго.

— Що ти наробив? — звернувся до Дем’янка його настрашений товариш.

— Якщо він не знає…

Глибунець перебив:

— Перестань, нещасний! Учений-з-Учених не знає?.. Він знає геть усе на світі! Навіть те, чого не було й не буде.

— Так я тобі й повірив, — заперечив Дем’янко, — он у нас Головань, нащо вже розумний хлопець, а й то всього не знає.

Нарешті Узу обірвав мовчанку:

— Хто це наважився мене перебивати?

— Це я, Дем’янко Дерев’янко. Я сам бачив, як запускають штучні супутники.

— Хто запускає? Звідки?

— Запускають люди, з поверхні Землі, тобто суходолу.

— Якого суходолу?

— Як якого? — розгубився Дем’янко. — Ну, того, сухого, без води, власне трохи води є… Ну, материка нашої планети, тобто Землі. Поміж океанами.

— Нісенітниця. Ми давно проклали підводні траси навколо Землі. Хто ж не знає, що вона всуціль покри-та водою? Це наше щастя, що Земля оточена водяною сферою. Ми ж бачимо, які незграбні істоти живуть на суходолах інших планет, як важко їм пересуватися у безводному просторі. Тому в них м’язів багато, а мозку мало. Вони приречені на вимирання. Зате наше середовище — водяна сфера — дала нам змогу розвинутись у прекрасні, гармонійні, до того ж мислячі істоти. Дві третини нашого організму становить мозок!

— Глибинці — хороші істоти, але люди… — не вгавав Дем’янко. — З людьми вам не зрівнятися!

— Та хто це тут городить усякі нісенітниці? — просигналив Узу. І вже по тому, як змінювалися частоти його хвиль, усі зрозуміли, що він втратив самовладання. — Клянусь Вічним Океаном — за п’ять тисяч років свого свідомого життя я ще не чув дурнішої дурниці! Підпливи до мене!

Що було робити? Та відступати Дем’янко не думав. Чого ж він має відступати? Хіба правда не на його боці?

Рішуче поплив до центра Ока.

Побачивши Дем’янка, Узу аж плавниками змахнув.

— Та це ж механізмик. Цікаво, хто із хворих на заздрість виготував тебе, хто послав сюди?

— Я народився в Непитайлівці, — з гідністю відповів Дем’янко.

— Такого басейну в Світовому Океані нема.

— Так, — погодився Дем’янко, — в океані нема. Непитайлівка знаходиться на суходолі…

— Хто послав тебе сюди? — нетерпеливився Узу.

— Акванавти. Це такі відважні люди, як і я, — гордовито відповів Дем’янко Дерев’янко. — Мене позна-йомив з ними Дельфін…

— Це до нашої розмови не стосується, — перебив Узу.

— А ви ухиляєтесь від суті нашої суперечки, — зауважив Дем’янко.

— Нашої суперечки? — перепитав Узу. — Чи ж я дозволю собі сперечатися з механізмом? Якщо це жарт, то можна сказати, що він провалився. Відповідай, нарешті, хто тебе виготував?

— Я вже сказав, шановний учителю, я народився на материку…

— Отже, ти не хочеш признатися, хто це висуває безглузду материкову гіпотезу… А втім, ти, певне, цьо-го й не можеш зробити…

— Не можу? — сипнув хвилями Дем’янко. — Я все можу!

— Та ми дізнаємось, — продовжував Узу. — Ось ми тебе розберемо і розкриємо усі твої секрети.

Як тільки Дем’янко почув це, по всіх його системах пройшов струм підвищеної напруги.

— Рукань хотів розібрати мене — йому не вдалося, — просигналив Дем’янко. — Не вдасться і вам!

Крутнувся Дем’янко, пірнув та й поплив пріч від центра Ока:

— А зловіть його! — заволав Узу.

Великий табун глибунців кинувся навздогін, але між ними зчинилася така штовханина, що Дем’янкові вдалося відпливти на значну відстань.

Ось уже й люк у диску видніється — сизувата пляма на золотавому тлі…

А глибунці наздоганяють.

Дем’янко відчайдушно гребе руками й ногами, але з кожною секундою вони все ближче й ближче. їхня швидкість наростає, а Дем’янко рухається все повільніше, наче сама вода намагається затримати його.

"Баласт! — промайнула в Дєм’янка думка. — Це баласт мене затримує! До того ж і я в отворі можу за-стряти…"

Скинув ранець з камінням і одразу шугнув угору.

Проскочив люк. Тепер якби встигнути до ущелини… 0, коли б вискочити з цього яскравого Ока! Може б, сховався у підводних гаях…

Певно, глибунці подумали, що ранець — то складова частина механізмика і на якийсь час затрималися біля нього. Але ненадовго. Пропливаючи між рожевими скелями, Дем’янко оглянувся — наздоганяють!

Добре знав: упіймають, то розберуть, а складати ж не вміють та навіть і не пробуватимуть. А хіба можна щось пояснити Узу? Він же навіть думки не припускає, що під сонцем вигріваються материки, що там гуляють вітри…

Ой, леле, глибунці вже близько! П’ятеро найпрудкіших вирвались наперед, ось-ось схоплять…

Ну, що робити Дем’янкові? Невже пропадати?

І тут Дем’янко згадав про ті коштовні камені, які дали йому друзі-глибунці. Хоч і шкода їх кидати — це ж глибоководні сувеніри, — та нічого не вдієш, вони тягнуть на дно…

Один по одному вийняв сяючі мінерали. Наче вогні спалахнули у товщі Океану — червоний, синій, зеле-ний… Сяйнули та й погасли в глибині, а Дем’янка так і підкинуло вгору!

Глибунці почали відставати. Мабуть, в такі високі шари їм і підійматися не можна.

Дем’янко подивився вниз — глибунців уже не було, певне, вернулись.

Врятувався!

***

Довго блукав Дем’янко у товщі Океану, — може, тиждень чи більше — аж поки таки знайшов підводне узгір’я, де працювали акванавти. Наш мандрівник дуже зрадів, побачивши їхній глибоководний апарат, яскраво пофарбований у біле й червоне. Наче якась казкова голова приглядалась до Океану своїми очима…

Дем’янко розповів акванавтам про Океанове Око, про глибунців і їхнього Узу. Нічого не втаїв, навіть то-го, що був злякався, коли переслідувачі мало не впіймали його. І про яскраві мінерали…

— Ох, ти ж і вигадник, Дем’янку! — сміялися акванавти. Вони не повірили жодному його слову.

— Ну, що ж, — сказав Дем’янко, — колись і самі побачите. А я вже бачив! — Потім занепокоєно спитав: — А ви маєте зв’язок з поверхнею?

— Звичайно, маємо.

— Дозвольте мені викликати Непитайлівку. Хочу розповісти Андрійкові про свої пригоди, а то він там, напевне, хвилюється…

Акванавт провів Дем’янка до кабіни, в якій був відеофон, і наш електронний хлопчик почав викликати рідну Непитайлівку.

Як тільки на екрані з’явилось Андрійкове обличчя, Дем’янко на радощах заспівав свою пісеньку:

Я хлопчик дерев’яний,

Я електронний хлопчик,

Мене Дем’янком звати,

Ви маєте це знать.

Я хочу, як людина,

Робить добро, буть смілим,

Науки таємниці

До краю всі пізнать.

— Ой, Дем’яночку! — вигукнув Андрійко. — Звідки це ти говориш?

І Дем’янко почав розповідати йому про свої пригоди…